

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2014

Nikola Jurdová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

**Způsob utváření identity a autority
zdravotních sester v mužském vězení**

Nikola Jurdová

Vedoucí práce:

PhDr. Pavel Sitek, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce PhDr. Pavlu Sitkovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, které mi poskytl a především za studijní inspiraci, kterou pro mne byl.

Obsah

1. ÚVOD	7
2. TEORETICKÉ UKOTVENÍ.....	9
2.1 Vězeňství.....	9
2.1.1 Historie vězeňství	9
2.1.2 Vězení jako totální instituce	12
2.2 Autorita.....	15
2.3 Identita.....	19
3. METODOLOGIE	23
3.1 Cíle práce	23
3.2 Výzkumné otázky	23
3.3 Charakteristika zkoumaného souboru	24
3.3.1 Věra	25
3.3.2 Pavlína.....	25
3.3.3 Eva.....	26
3.3.4 Magda.....	27
3.3.5 Kateřina	27
3.3.6 Kristýna.....	28
3.3.7 Petra	28
3.4 Technika sběru dat.....	29
3.4.1 Kvalitativní výzkum	29
3.4.2 Etnografie	30
3.4.3 Rozhovory.....	30
3.4.4 Snow Ball.....	32
3.5 Zpracování dat.....	33
3.6 Etický kodex	34
4. ANALÝZA A VÝSLEDKY	36
4.1 Utváření identity	36
4.1.1 Vězení jako jiný svět.....	37
4.1.2 Normální práce s výhodami	40

4.2	Pojetí autority	44
4.2.1	Vnímání autority.....	45
4.2.2	Získávání autority	47
5.	ZÁVĚR.....	51
6.	LITERATURA.....	54
7.	RESUMÉ	57
8.	PŘÍLOHA.....	58

1. ÚVOD

Věznice lze chápat jako nejtypičtější příklad totální instituce, jež jsou širokou veřejností nejčastěji spojovány s mužským elementem. To potvrzuje ve své studii například Kateřina Nedbálková: „Logicky je tedy také vězení mužsky kódovaný prostor. Muž se zdá být normou naplňující jak deviantní chování (kriminálník), tak jeho represivní potlačení (dozorce). Naopak žensky kódovaným prostorem je pak nemocnice s ženami pečovatelkami a ženami závislými pacientkami. Ženy a vězení byly dlouhou dobu vnímány jako dvě navzájem nesouvisející entity“ (Nedbálková 2003: 469). Kateřina Nedbálková staví vězení a nemocnici do opozice jako dva protipóly zobrazující mužskou a ženskou složku. Faktem ale je, že ve věznicích existuje nemocniční péče, kterou do značné míry vykonávají právě ženy. A právě na tuto problematiku jsem se rozhodla ve své práci zaměřit.

Celkové povědomí o věznicích je obecně velice malé a do jisté míry i zkreslené. Jedná se stále o nepříliš probádanou oblast, která je mnohým uzavřena. Proto jakýkoliv výzkum provedený v této oblasti, považuji za přínosný pro sociologické bádání. Problematiku zdravotnické péče v prostředí mužské věznice jsem si zvolila záměrně z toho důvodu, že i v těchto institucích pracují ženy, které si zde musí nějakým způsobem utvářet a formovat svoji vlastní identitu a získávat si autoritu odsouzených jedinců. Cílem mé bakalářské práce je zjištění způsobů, jakými si zdravotní sestry, tedy ženy, utvářejí svou vlastní identitu, a jaké konkrétní praktiky využívají k tomu, aby si v mužské věznici získali autoritu u odsouzených. K tomuto zjištění použiji kvalitativní výzkum ve formě hloubkových rozhovorů s vybranými respondentkami.

Celá práce je rozčleněna na tři stěžejní části. První z nich je čistě teoretického charakteru a má představovat uchopení konkrétních pojmů, kterým se ve své práci věnuji. V teoretické části se tak nejprve zaměřím na vznik vězeňství v historickém kontextu a jeho postupnou transformaci do podoby, v jakém jej chápeme dnes a představím zde také vězení, jako totální

instituci. Následně se budou věnovat sociologickým termínům, jako je identita a autorita jedince. Pro správné pochopení této práce je důležité, podrobné vysvětlení a vymezení těchto pojmů.

Od teoretické části postupně přejdu k metodologii. Zde blíže specifikuji cíle své práce, nastíním výzkumné otázky, charakterizuji zkoumaný vzorek zdravotních sester a následně představím mnou využitou techniku výzkumu, sběr dat, jejich zpracování a v neposlední řadě se zaměřím na etické podmínky studie.

Ve třetí a zároveň poslední kapitole představím výsledky k nimž jsem dospěla, přičemž jednotlivá tvrzení podložím konkrétními výpověďmi konverzačních partnerek. Tato kapitola je rozčleněna na dvě pasáže. V první se věnuji utváření identity zdravotních sester v prostředí mužského vězení. Představím zde jakým způsobem vnímají zdravotní sestry svoji pracovní náplň pod nátlakem totální instituce, jak na ně působí toto prostředí a jak se s tím vyrovnávají. Druhá pasáž je již věnována autoritě a vykresluje vnímání autority z pohledu zdravotních sester v prostředí mužské věznice. Je zde ukázáno, co pro ně autorita představuje, jakým způsobem ji chápou, jak je pro ně důležitá a jak si ji snaží získávat a následně i udržet.

2. TEORETICKÉ UKOTVENÍ

Ve své práci se soustředím na popis strategií, které ženy využívají k získávání autority mezi vězni a na způsob, jakým si ženy formují svou vlastní identitu v prostředí mužské věznice. K tomu budu používat mnoho termínů, a proto hned v úvodu nastíním, v jakých souvislostech a jakým způsobem budu s hlavními pojmy ve svém textu pracovat.

2.1 Vězeňství

Tuto podkapitolu, ve které představím vězeňství jako takové, rozčlením na dvě části. V první pasáži nejdříve nastíním zásadní historické momenty, které přispěly k transformaci vězeňství do podoby, v jakém jej chápeme v dnešním slova smyslu. Ukáži, jakým způsobem se proměňoval způsob trestání, od veřejných brutálních poprav až po trestání skryté, které se více než na tělo zaměřuje na duši, i když koncept těla v trestání přetrvává dodnes. Tuto pasáž věnovanou historickému vývoji vězeňství zakončím představením problematiky v českém kontextu a na to bude navazovat druhá část, která zachycuje vězeňství jako totální instituci.

2.1.1 Historie vězeňství

Vězení jako takové se zrodilo až s novými zákoníky a utváří se vně soudního aparátu v době, kdy se konstituují jednotlivé procedury sloužící k oddělení jedinců, jejich prostorovému rozmístění, ustálení a utřídění. Skrze toto rozmístění je možné maximálně využít času a sil delikventů k drezuře jejich těl, kódování celého jejich chování, kdy jsou drženi v prostoru, kde jsou stále pod dohledem, což vede jedince k poslušnosti prostřednictvím opracovávání jejich těl. To umožnilo vzniku vězení dříve, než bylo právem definováno jako forma trestu (Foucault 2000: 319).

Ve středověku téměř neexistovaly žádné věznice. A ty které existovaly, sloužily pouze k zadržení delikventa po dobu vyšetřování, které probíhalo převážně formou mučení. Jednalo se nejčastěji o různá skladiště a sklepy. Vznik věznic v dnešním slova smyslu souvisí s předáváním soudních pravomocí panovníkem na nižší šlechtu. Tento typ věznic sloužil nejen k výkonu práva, ale fungoval zároveň také jako prostředek k vyrovnávání neshod mezi zneprátenými rody či rodinami. Funkce státního vězení byla ve středověkých dobách praktikována skrze královské hrady a vojenská opevnění. Pro středověké vězeňství je charakteristické, že společenské postavení delikventa sehrávalo hlavní úlohu při realizaci práva. Zásada rovnosti při výkonu trestu i před soudem byla nastolena v Evropě až francouzskou revolucí. Následně s rozvojem měst docházelo také k rozšíření městských práv, která byla panovníky okázale udělována před veřejností. A pokud mělo město zájem uplatňovat tato vydobytá práva, bylo nutné, aby zřídilo městské věznice nejen dle statusu delikventa, ale také podle závažnosti zločinu, který spáchal. Tím vznikly tři druhy věznic. Byla to vězení lehká, těžká a nejtěžší. Lehké věznice byly určeny zejména pro měšťany. Druhý typ věznic byl určen pro tuláky, žebráky a poddané z okolí města, kteří zde byli poutáni řetězy a okovy, což mělo fungovat jako prevence proti útěku. V nejtěžších věznicích byli trestanci odsouzeni k trestu smrti. Ty byly ale budovány pouze ve větších městech. Zpravidla to bylo v různých sklepeních, kam byl odsouzený spuštěn prostřednictvím lana a stejným způsobem mu byla zajišťována i strava (Jedlička 2013: online).

To, že neexistovaly téměř žádné věznice, bylo způsobeno především tím, že existovaly jiné formy trestu než věznění. Trestem mohlo být odsouzení k oběšení, useknutí paže, či vyříznutí jazyka, jindy lámání k smrti, upálení, či proražení lebky¹. Všechny tyto úkony probíhaly veřejně a měly sloužit nejen k zastrašení, ale představovaly i politický rituál, jímž byla manifestována moc panovníka, protože každý zločin byl směřován nejen proti oběti samotné, ale i vůči panovníkovi, poněvadž zákon představuje vůli vládce (Foucault 2000: 67, 86, 87). „Veřejné mučení nastolovalo znovu spravedlnost; reaktivovalo znovu

---

¹ Existovaly ale i mírné tresty, kterými bylo pokárání, výstraha, vyrovnání se, nebo vykázání z určité oblasti. Zároveň fungovaly i peněžité formy trestu jako pokuty a konfiskace (Foucault 2000: 67).

moc. V 17. století a ještě na počátku osmnáctého nebylo tedy, s celým svým divadlem hrůzy, rozhodně jen nedostatečně vymýceným reziduem jiného věku. Jeho urputnost, jeho podívaná, tělesné násilí, neomezená hra sil, pečlivý ceremoniál, zkrátka celý jeho aparát se vplisoval do politického fungování trestání“ (Foucault 2000: 89).

Na přelomu 18. a 19. století se zásadním způsobem mění forma trestání, kdy již trest není zastrašujícím divadelním představením, nýbrž se postupně stává aktem soudního řízení a administrativy. Tím se v podstatě trestání transformuje v nejskrytější část trestního procesu. Opouští tak doménu každodenní zkušenosti a vstupuje do oblasti abstraktního povědomí, kdy odradit od zločinu už nemá otřesná podívaná na krvavé mučící praktiky, nýbrž stačí pouze vědomí, že zločin bude potrestán (Foucault 2000: 39 - 40). Ačkoliv se opouští od mučení, tak postihování těla formou trestů ještě nemizí. Zhruba od poloviny 19. století se tělesný trest již nesoustředí na mučení jakožto techniku bolesti, nýbrž se snaží delikventy zbavit majetku. Přesto však i ty netělesné tresty, kterými bylo uvěznění, či veřejné práce, byly mnohdy spjaty i s určitým druhem fyzického postihu. To se může týkat omezení v oblasti stravování, sexuality, či umístěním na samotce (Foucault 2000: 48).

Ačkoliv v posledních staletích dochází k oslabování přísnosti trestů, tak se nejedná ani tolik o zmírnění intenzity v rámci kolektivního vědomí humanity, ale spíše došlo k přesunu v samotném předmětu operace trestání. „Po pokání, které se vyzuřilo na těle, musí nastoupit trest, jenž působí v hloubce: na srdce, na myšlení, na vůli, na hnutí mysli“ (Foucault 2000: 49). Změnilo se celé pojetí trestání, přičemž pravým cílem reformy trestání bylo ustavit novou ekonomii moci trestat, zajistit její lepší distribuci tak, aby nebyla ani příliš rozdělená na několika privilegovaných místech, ale aby byla schopna působit všude a spojitě. Cílem nebylo trestat méně, ale lépe, se snahou implikovat trest co nejhlouběji do těla společnosti (Foucault 2000: 131).

Co se týká českého vězeňství, tak zde nastaly především dvě výrazné reformy. První probíhala v 60. – 80. letech 20. století, tedy ještě za dob Československa. Československý vězeňský systém se stal v polovině let šedesátých, důsledkem mezinárodních požadavků na vězeňství, politicky

neudržitelným, proto došlo k rozdělení odsouzených do tří nápravněvýchovných skupin. Do první skupiny byli řazeni nejméně společensky nebezpeční jedinci. V druhé kategorii se již vyskytovali odsouzení za vážnější zločiny. Byli to jedinci, kteří v posledním desetiletí spáchali úmyslný trestný čin. Do třetí skupiny spadali zločinci páchající nejzávažnější trestné činy, včetně těch protirepublikových, jako byla sabotáž, vyzvědačství, rozvracení republiky, či vlastizrada. Zajímavou změnou je, že se v rámci této reformy začal rozvíjet Výzkumný ústav penologický, jenž se zaměřoval na studium osobnosti odsouzeného a na způsoby, kterými bylo možné zajistit jeho nápravu. Tento rozvoj netrval ale dlouho, protože na počátku 80. let vyvrcholila normalizační opatření, což mělo za následek zrušení Výzkumného ústavu penologického (Kýr 2010: online).

V devadesátých letech došlo ke druhé významné reformě, která již probíhala na území samostatné České republiky. Ke konci 20. století se začaly ve velmi výrazném měřítku udělovat amnestie a se zrušením trestu smrti došlo k zavedení doživotních trestů. Roku 1992 bylo zpracováno nové pojetí vězeňského systému v duchu Evropských pravidel a vlastních humanistických tradic. A v této době se zformovaly tři skupiny zaměstnanců: vězeňská stráž, justiční stráž a správní služba s civilními zaměstnanci (Kýr 2010: online).

2.1.2 Vězení jako totální instituce

Totální instituci lze definovat jako místo, kde bydlí a pracuje velké množství jednotlivců, kteří jsou odříznuti od širší společnosti po značné časové období. Jsou společně uzavřeni, jejich život je značně administrativně omezován a na jednom místě jsou spolu vzájemně propojeny různé sféry sociálních realit, které jsou v normálním životě od sebe vzájemně odděleny. Je možné od sebe odlišit 5 různých kategorií totálních institucí. V prvním případě jsou to různé ústavy s péčí o nesamostatné a bezmocné osoby. Druhým typem jsou zařízení pro osoby, jenž nejenom, že se o sebe nezvládnou sami postarat, mohou být ale i nebezpeční pro společnost. Mezi třetí typ se řadí zařízení, jenž mají chránit společnost před delikventy. Do čtvrté kategorie

spadají ty instituce, které mají za účel výcvik jedinců pro zdokonalování v plnění zadaných úkolů, a do páté kategorie je možné umístit zařízení umožňující jedincům, kteří vnímají svět jako chaotický, ochranu a úkryt před světem. Do prvního typu lze zařadit domovy důchodců, domy pro slepé, invalidy a ostatní. V druhém typu zařízení jsou kategorizovány především ústavy pro mentálně postižené a třetí druh je jednoznačně charakterizován vězením. Čtvrtá třída institucí může být prezentována především jako kasárna a pátá představuje například kláštery (Goffman 1991: 11, 16).

Vězení představuje vyčerpávající disciplinární aparát, jenž zohledňuje všechny rysy jedince, jeho tělesný výcvik, morální postoje, každodenní vedení a jeho nadání. Vězení tak skrze své vnitřní mechanismy represe a trestu má nad uvězněnými téměř naprostou moc. Jedná se až o despotickou disciplínu, protože veškeré procedury, které je možné identifikovat v jiných disciplinárních zařízeních, jsou zde hnány do krajnosti. Je zde nutné nejen pozorovat uvězněné, ale zároveň o nich shromažďovat informace týkající se jejich chování, schopností, či postupného zlepšování. Vězení, jako dokonalá a přísná instituce učinilo z pouhé architektonické stavby transparentní projev výkonu moci, jenž umožnil nahradit sílu a násilí účinností vyčerpávajícího dohledu a zároveň napomohl zorganizovat prostor tak, aby odpovídal humanizaci zákoníků a nové teorii vězeňství (Foucault 2000: 326, 344, 345).

Nedílnou součástí takovýchto institucí je velké množství povinností a výsad, které jsou podrobně stanoveny svými specificky vymezenými pravidly. Autorita, moc řídit a kontrolovat, plynoucí z postavení jednotlivce, jenž je ostatními v těchto institucích uznáváno, tkví mnohdy v úřadě, nikoliv v samotném nositeli moci a autority, který tuto úřední roli vykonává. Autorita se tak může rozložit v rámci sociálního systému a slouží k potlačení napětí a různých neshod. Vyplývá z toho pak snadná předvídatelnost chování jednotlivců a stabilní vzorec vzájemných očekávání. To usnadňuje interakci mezi jedinci bez návaznosti na jejich soukromé vztahy, kdy podřízený je chráněn před svévolným jednáním svého nadřízeného, protože chování obou je svázáno vzájemně uznávanými soubory pravidel (Merton 2000: 178 – 179). To platí v prostředí, kde jsou tyto soubory pravidel a ideální vzorce chování

podepřeny silným citovým vztahem, jenž je spojen s oddaným plněním povinností a radikálním vnímáním mezí autority, které se pojí s daným úřadem a systematickým vykonáváním činností (Merton 2000: 183-184).

Společenské podmínky vězňů v těchto institucích nejsou určovány jejich skutečnými charakteristikami podle toho, jestli jsou mladí či staří, nevinní, či nenapravitelně zkorumpovaní, nýbrž na základě nesouladu mezi pravděpodobným projevem odsouzeného a jednáním, jež vyžaduje účel jeho umístění. A nesejde na tom, jestli by měl být tento předpokládaný nesoulad způsoben zlou vůlí delikventa, jeho tělesnou či duševní slabostí, podstatné je pouze to, že požadovaného chování je dosaženo pouze skrze vůli druhých. Vůle samotných delikventů zde buďto schází, nebo je záměrně potlačena. Odsouzené sjednocuje odhodlání jejich nadřízených nahradit jejich potlačenou vůlí, vůlí dozorců. Vůle dozorců, lékařů a učitelů by měla určovat jejich chování. Zde ovšem nezáleží na tom, co si odsouzený myslí, zda-li považuje příkazy za legitimní, a jestli a jestli si je osvojuje a přijímá jako vlastní, protože panoptikum² je zaměřeno pouze na to, co odsouzení dělají (Bauman 2003: 21).

Všechny aspekty lidského života jsou zde pod kontrolou jedné autority a všechny každodenní aktivity jsou vykonávány za nepřetržitého dozoru ostatních členů totální instituce, přičemž veškeré tyto činnosti jsou vystaveny přísné kontrole a plánovány systémem formálních pravidel, aby byly schopny plnit cíle daného zařízení (Goffman 1991: 15). Je zde ve vlastním zájmu každého jedince, aby neohrožoval interakci, jejíž je součástí. Zároveň se však jednotlivci nechce nechat ovlivňovat a poškozovat příliš silným náparem ze strany institucí. Z tohoto důvodu se částečně podrobuje pravidlům, zatímco se zároveň i částečně snaží vyjádřit svou nezávislost prostřednictvím rekonstrukce svého vlastního odstíněného světa (Šubrt 2001: 247 – 248).

---

² Foucault pracuje s panoptikem jako s architektonickou budovou, jež má tvar kruhu. Uprostřed tohoto kruhu stojí věž, do níž jsou zasazena široká okna směřující k vnitřní straně kruhu. Okrajová budova se dělí na množství cel. Tyto cely mají dvě okna a pokrývají celou šířku budovy. Do strážné věže stačí umístit jednoho dozorce, který může kontrolovat všechny osoby ve všech celách, aniž by jimi byl viděn (Foucault 2000: 281). „Z toho plyne hlavní účinek Panoptikonu: zavést u vězněného vědomý a nepřetržitý stav viditelnosti, který zajišťuje automatické fungování moci. Způsobit, aby dohlížení bylo permanentní ve svých účincích, byť by bylo nesoustavné ve své činnosti, aby dokonalost moci vedla k tomu, že aktuálnost jejího vykonávání bude zbytečná“ (Foucault 2000: 282).

Celá koncepce vězení je založena zejména na jednoduché formě zbavení jedince svobody. Proto bych v tomto kontextu ještě ráda zmínila koncept svobody, kdy svobodu je možné charakterizovat koexistencí dvou vzájemně zcela odlišných sociálních situací. Je zde výrazný rozdíl mezi samostatným jednáním konkrétních jedinců a mezi chováním, které je závislé na vůli druhých. Má-li být člověk svobodný, je totiž zapotřebí, aby na to byli minimálně dva, protože svoboda představuje určitý druh sociálního vztahu a asymetrii ve společenských podmínkách. Z její podstaty následně vyplývají sociální nerovnosti, což implikuje rozdělení společnosti (Bauman 2003: 18). Pokud shrneme předchozí informace, tak je zřejmé, že tyto sociální nerovnosti a rozvrstvení sociálních vztahů jsou pro prostředí vězení charakteristické. Delikventi jsou zbaveni svobody, umístěni do prostředí totální instituce, kde je vyvíjeno velké úsilí k potlačení jejich vlastní vůle. Ta má být nahrazena vůlí pracovníků zařízení, kteří se o ně starají, a tak by veškeré jejich jednání mělo být podřízeno určitým formám autority.

2.2 Autorita

Základy termínu autorita lze spatřovat ve dvou latinských slovech. Jedním je auctor, což lze do češtiny přeložit jako tvůrce, nebo činitel (Vališová 2004: 17) a druhým možným původcem slova je auctoritas, což znamená vliv, platnost, plnou moc, vzor, či vážnost (Jandourek 2001: 35). Dle toho může být autorita chápána jako vliv, který nějaká osoba, skupina, instituce či symbol může vykonávat na jiné osoby a společenské vztahy na základě nárokované a uznané kompetence a převahy, přičemž skrze autoritu je tak vykonávána sociální kontrola nad interakcemi členů (Jandourek 2001: 35). Z této charakteristiky je patrné, že autoritu nelze vnímat pouze jako individuální vlastnost, nýbrž je potřeba na ni nahlížet jako na sociální vztah, který ačkoliv vychází z osobních kvalit a předpokladů konkrétního jedince, tak se projevuje v širším sociálním kontextu. Autorita tak může být pojímána jako sociální instituce, která je založena na pevně zakotveném vzorci pro realizaci jednání,

která jsou na sebe vzájemně vztažená a mají povahu sociálních rolí (Šubrt 2005: 65).

Autoritu, moc, ovládání a panství lze považovat za jedny z nejvýznamnějších prvků ve společnosti, protože jsou jimi ovlivňovány všechny sféry našich životů. Ale tyto pojmy, především autorita a moc, se mnohdy zaměňují, proto je potřeba tyto termíny určitým způsobem vymežit. Autorita totiž není vždy spojena s držením moci, nebo s nadřazenou sociální pozicí, spíše je předchází. Představuje totiž celou škálu stupňů a kvalit, které se uplatňují v různých sociálních situacích mnohými způsoby. Autorita sama o sobě zahrnuje určitý stupeň vážnosti a získané úcty, přičemž následně z těchto atributů může vyplívat i určitý mocenský vliv. Autoritu lze tedy vnímat jako vztažný termín, který existuje pouze ve vztahu ke svému protějšku a realizuje se v konkrétním sociálním prostředí a sociálním vztahu (Geist 1992: 36). Sociálním vztahem se rozumí chování více lidí, které je zaměřeno vzájemně a je touto vzájemností orientováno. Jedná se zde o vzájemný vztah dvoustranného jednání, přičemž obsah může být rozličný, zahrnující například boj, nepřátelství, lásku, či tržní směnu a jiné. Ačkoliv je to vztah dvoustranný, tak není nutnou podmínkou, že účastníci dané interakce vkládají do navzájem vztaženého jednání stejný obsah smyslu, nebo že si vnitřní postoje partnerů smyslově odpovídají. I když jsou si jedinci vědomi, že tyto postoje nemusí být ve shodě, tak i přesto jedinec předpokládá, že k němu má partner určitý postoj, který se pojí s mnohými očekáváními, podle čehož orientuje své vlastní jednání pro utváření vzájemného vztahu, přičemž tento vztah může být zcela přechodný, nebo trvalý a je ustanoven tak, že existuje určitá možnost kontinuálního opakování chování, které odpovídá jeho smyslu a je možné vysledovat určité faktické pravidelnosti (Weber 1998: 158-161). Sociální jednání je ve většině případů orientováno na představu existence určitého legitimního řádu, přičemž legitimita může být garantována afektivně, skrze city, hodnotově racionálně, prostřednictvím oddané víry v naprostou platnost hodnot a v neposlední řadě můžeme legitimovat skrze náboženství. Kdy jednotlivec věří, že vlastnictví posvátných statků je závislé na vnitřním postoji (Weber 1998: 163 a 166).

Termín moc je v současnosti standardně využíván v sociálních vědách a souvisí s rozhodnutími, jež jedinci činí o uspořádání prostředí, ve kterém žijí. Nelze předpokládat, že by bylo možné jednotlivce řídit pouze s jejich souhlasem, proto dominantním prostředkem moci je zřizování si souhlasu jedinců a manipulace s ním. To, že nám nejsou známy meze této moci (přičemž Mills doufá, že tyto meze existují), nebrání v úspěšném uplatňování moci, aniž by byla ve většině případů sankcionována rozumem, nebo vědomím ovládaných. V rámci moci Mills uvažuje o třech jejích typech, kdy rozlišuje mezi autoritou, manipulací a donucením. Přičemž o autoritě hovoří jako o typu moci, jež je ospravedlněna důvěrou dobrovolně se podřizujících (Mills 2002: 48). Bourdieu v této souvislosti pracuje s termínem pole moci, což chápe jako prostor silových vztahů mezi různými druhy kapitálu. Tyto vztahy probíhají mezi jedinci, kdy někteří aktéři disponují určitým druhem kapitálu v takové míře, že mohou tento prostor ovládat. Ti jednotlivci, jenž jsou vlastníky určitého kapitálu, se pak přirozeně bouří vždy, když je relativní hodnota jejich kapitálu ohrožena. Ovládání zde Bourdieu nechápe jako přímý účinek aktivity skupiny jedinců, kteří vlastní moc, nýbrž se jedná o nepřímý vliv celého komplexu různých aktivit, které vznikají v důsledku křížících se tlaků. Tyto tlaky jsou způsobeny tím, že každý ovládající je totiž také ovládán strukturou pole skrze nějž své ovládání aplikuje (Bourdieu 1998: 39 - 40).

Další vymezení pojmů autority a moci se pokusím nastínit prostřednictvím přístupu Maxe Webera, který pracuje především s termíny panství a moc. Moc chápe obecněji jako možnost vnucovat svou vůli jiným navzdory jejich vlastnímu přesvědčení, zatímco panství pojímá specifitěji jako předpoklad, že příslušné osoby uposlechnou moc, která je autoritativní a příkazovací. Tato mocenská vůle značně ovlivňuje chování ostatních a to takovým způsobem, že ovládaní přijímají rozkazy a zvnitřňují si je, což může následně působit dojmem, jakoby činili rozhodnutí ze své vlastní vůle. Weber přiznává, že moc je mnohdy ukotvena v násilí, ale trvá na tom, že je významnější jakmile se zaštití legitimitou a promění se z pouhé moci v panství. Panství je ustavováno příkazy a poslušností a legitimity je dosaženo tehdy, kdy ti, na něž se příkazy vztahují, je poslouchají, protože se domnívají,

že by je měli uposlechnout na základě svého morálního úsudku (Weber 1997: 47 - 54).

Panství je možné kromě klasického rozdělení na tradiční, charismatické a legální, kterému se budu věnovat později, také vyčlenit na dva protikladné typy. Prvním typem může být panství vycházející z koncentrace zájmů, například monopolní postavení a druhým typem je panství zakládající se na autoritě. První typ se zakládá na vlivu, který lze vykonávat pomocí určitého vlastnictví, nebo tržní znalosti. Druhý pak spočívá v požadavku poslušnosti bez ohledu na vlastní motivy a zájmy (Weber 1997: 50).

Vznik, a celkově fungování autority, předpokládá určitou společenskou homogenitu prostředí a sociálních entit, kterými jsou především normy, hodnoty, znalosti, dovednosti, vlastnosti, vzory, kompetence, výkon a další. Jistě není možné v tomto kontextu počítat s tím, že by vnitřní internalizace vztahu k autoritě byla u všech jedinců identická, ale lze předpokládat, že se projeví alespoň určitá míra shody v hodnocení sociálních entit. Čím více je prostředí heterogenějšího charakteru, tím vyšší je pravděpodobnost pluralizace autority a její rozpad na více autorit, kdy každá plní funkci autority pouze v části určitého prostředí (Sak 2005: 226).

Každý člověk je určitým způsobem závislý na ostatních jedincích, přičemž tato závislost v něm vyvolává pocit značné nejistoty a strach, že mu tato podpora bude odeprána. Proto v rámci zajištění vlastního bezpečí si jedinci snaží získat náklonnost a přízeň ostatních. Dalším faktorem, díky kterému se cítíme bezpečněji, je předvídatelnost okolí. Okolí můžeme ovládat především tím, že ovlivníme chování ostatních. Protože dle toho, do jaké míry jsme schopni přimět okolí, aby nás poslouchalo, tím více se naše životní situace stává předvídatelnější a zároveň i více bezpečnou. Strach z neznáma nás nutí k manipulaci se společenským prostředím. Důvodem k budování vlastní autonomie a prestiže jsou nejen obavy, ale i upevnění sebedůvěry, protože veřejné uznání a mínění ostatních nám zvedá sebevědomí a upevňuje jistotu v sama sebe. Sebekontrola a přizpůsobování se danému prostředí či situaci tvoří podstatu všech sociálních vztahů, které mohou v komplexních společnostech vycházet především ze statusu, a tím by mohlo i do jisté míry

dojít k potlačení jedincovi osobnosti, právě díky jeho askriptivní sociální identitě (Murphy 2010: 149 - 154).

Autorita úzce souvisí s identitou jedince. Je možné tvrdit, že autorita se projevuje spíše směrem k okolí, zatímco identita je osobní a více skrytou záležitostí. Avšak při zřetelné identitě se může u jednotlivce lépe profilovat jeho vlastní autorita. Identitou může být chápáno vnitřní prožívání osobní totožnosti, ztotožnění se s určitou životní úlohou a celkové prožívání příslušnosti k různým společenským skupinám. Identita může tak usměrňovat cíle jedinců, formovat jejich osobní hodnoty, posilovat konzistenci soudržnosti a celkové harmonie mezi rozdílnými hodnotami vlastního potenciálu (Dobrovská 2005: 220).

2.3 Identita

Sociální identitu lze chápat jako hluboký pocit své vlastní totožnosti, jenž je založen na prožívání osobní komunity, zahrnující hodnoty, smysl života a ztotožnění se se svými životními rolemi. Součástí je i prožívání příslušnosti k určitým sociálním celkům, které mohou být menšího, či většího charakteru (Jandourek 2001: 104). Lidé třídí sebe i ostatní na základě různých sociálních nebo demografických skupin, mezi které lze řadit například pohlaví, rasu, náboženství či etnický původ. Tento společenský systém poskytuje jedincům prostředek k definování sama sebe, či identifikaci s určitou skupinou (Foreman, Whetten 2002: 618).

Identitu do značné míry určuje uspořádání sociální reality a postavení jedince. Díky tomu dochází k vlastní identifikaci a sebehodnocení v rámci srovnávání se s ostatními. Sociální identita do značné míry vychází z dynamického vztahu se sociální realitou. Základní sociální identity vychází z kontextuálních vlivů, životního prostředí a celkové organizace společnosti. Environmentální a organizační kontext ovlivňuje hranice sociálních identit jedinců. Vlastní identity a jejich sociální význam musí být v souladu s povahou situačních podnětů, přičemž hranice sociální identity nejsou stabilní, jsou spíše

proměnlivé v čase. Jednotlivci si na základě srovnání s ostatními zvolí svojí vlastní identitu takovým způsobem, aby si zvýšili sebevědomí, popřípadě i celkovou prestiž (Salk, Shenkar 2001: 162 - 163). Sociální identifikace představuje vnímání jednoty se skupinou osob a vychází z kategorizace jednotlivců, rozlišovací způsobilosti, vyhodnocení prestiže a přitažlivosti skupin. Tato identifikace směřuje k činnostem, které jsou shodné s danou identitou a dochází tak postupně ke stereotypnímu vnímání. Sociální klasifikace pak má dvě zásadní funkce. V první řadě slouží jedincům k identifikaci sebe samých a pomáhá jim se individuálně lokalizovat v daném sociálním prostředí. Druhou funkcí je vnímání jedinců okolím, kdy sociální klasifikace poskytuje jednotlivcům systematické prostředky k definování ostatních. Jedincům jsou připisovány různé charakterové vlastnosti podle toho, do které kategorie jsou klasifikováni (Blake, Mael 1989: 20 - 21).

Sociální identita je založena na pravidlech chování, které určují práva a povinnosti ve vztahu odpovídajících sociálních pozic. Určité sociální role s sebou nesou i určité charakteristiky, přičemž je potřeba je odlišit od vlastností jedince, které se nepojí s danou sociální rolí, ale jsou spíše projevem temperamentu, osobnosti a charakteru jedince jako takového. Například, to, že je někdo plachý, žárlivý, nebo agresivní, je většinou jeho individuální charakterovou vlastností a neodkazuje k sociální roli (Caughey 1980: 174)

Složky sociální identity, jenž souvisí se sociálními rolemi, je možné uchopit v kontextu dramaturgického přístupu Ervinga Goffmana, který používá pro toto hraní termín „představení“, kdy odkazuje na veškerou aktivitu, která je vykonávána jedincem po dobu jeho přítomnosti ve společnosti za pozorování konkrétního souhrnu jedinců, přičemž tyto aktivity mají na dané pozorovatele vliv. K tomu, aby jedinec mohl mít nějaký vliv na své pozorovatele, využívá své „osobní fasády“. Ta zahrnuje jak výrazové vybavení, způsob promluvy, ale zejména i vizuální znaky, kterými může být oblečení, pohlaví, rasa, gestikulace a podobně. Fasádu tedy lze rozdělit na vzhled a způsob vystupování. Vzhled může prozrazovat něco o společenském postavení účinkujícího, způsob chování je schopen odkázat na to, jakým způsobem se bude vyvíjet následující situace a jakou roli v ní bude jedinec hrát. Aby vzhled i způsob

vystupování plnili svou úlohu, je nutné, aby byly v souladu a neprotiřečily si (Goffman 1999: 29 - 31).

Toto hraní je nedílnou součástí interakce, protože jakmile se jedinec vyskytne ve společnosti ostatních, druzí se o něm snaží získat informace, popřípadě využít znalostí, které již o jeho osobě mají. Snaží se tak vytvořit si představu o jeho celkovém společensko-ekonomickém postavení a jeho představě o sobě samém a okolí. Ačkoliv by se na první pohled mohlo zdát, že vyhledávání těchto informací je samoučelné, tak toto pátrání je spíše praktičtějšího charakteru. Na základě získaných informací se jednotlivci snaží určit charakter situace a odvodit od něj očekávané a předpokládané chování v daném sociálním kontextu pro sebe i pro ostatní (Goffman 1999: 10). Je zapotřebí udržovat společenský řád a korigovat tak lidské chování do mezí předvídatelnosti. Moderní společnosti, a jedinci v ní se totiž stále cítí v ohrožení, pokud záměrně a vědomě nepodniknou kroky, jimiž by svoji bezpečnost zajistili (Bauman 2003: 19).

Působivost jedince v rámci sociálních interakcí je složena ze dvou odlišných typů tvorby znaku. První typ obsahuje především verbální symboly, které jsou využívány k předávání informací, o nichž je jednatel přesvědčen, že se s těmito symboly pojí. Tento typ bychom mohli v tradičním a úzkém pojetí slova smyslu nazvat komunikací. Druhý typ zahrnuje celou různorodou paletu jednání, které může být ostatními chápáno jako charakteristické pro jedince a mohou zároveň očekávat, že toto jednání má i jiné důvody, než pouhé sdělování informací. Jednatel může totiž šířit prostřednictvím obou komunikačních kanálů dezinformace, zahrnující v prvním případě lež a ve druhé situaci přetvářku (Goffman 1999: 10 – 11).

Tyto dezinformace může jednatel předávat prostřednictvím komunikačních symbolů vědomě z toho důvodu, že v okamžiku, kdy se setkáme s cizí osobou, tak se již na základě prvního dojmu snažíme charakterizovat její atributy, kategorii a sociální identitu, přičemž do tohoto prvního dojmu spadají i faktory, jenž nemůže jedinec tak snadno řídit. O takto stanovená předjímání se pak v následné komunikaci opíráme a transformujeme je do normativních očekávání a požadavků. Mnohdy si ani

neuvědomíme, že byly námi tyto požadavky předloženy až do okamžiku, kdy vyvstane otázka, zda-li byla tato očekávání aktérem naplněna či nikoliv. Až v tomto okamžiku si uvědomíme existenci vlastních představ o charakteru osoby, s níž jsme v interakci, a takto získané informace pod nátlakem prvního dojmu bychom měli chápat spíše jako přisouzení učiněné při potencionální retrospekci, jenž je možné identifikovat jako virtuální sociální realitu. Zatímco kategorie a atributy, jenž by se mohly vyjevit, jako danému jedinci skutečně vlastní, označíme za skutečnou sociální identitu (Goffman 2003: 9 - 10).

Při definici identity se můžeme zaměřit přímo na jedince a jeho jednání, ale identita jedince se dá rozkrývat i prostřednictvím sociálních interakcí, tak jak se o to pokoušel George Herbert Mead. Ten tvrdil, že interakce mezi lidmi jsou zprostředkovávány symbolicky. Jedinec totiž reaguje zejména na gesta ostatních jednotlivců, než na jejich chování a snaží se sám sebe pomyslně prosadit na jejich místo. To bylo Meadem definováno jako „přebírání role druhého“. Tato očekávání mohou mít krátkodobé trvání, nebo jsou dlouhodobějšího systematického charakteru (Harrington 2006: 166).

Identita jedince se dle Meada skládá ze dvou segmentů. Prvním je „I“, které má představovat sobecké ego aktéra a druhou složkou je „me“, zosobňující sociálně strukturní očekávání, která jsou do jednotlivce vkládána ostatními. A právě ta složka „me“ je neustále konstruována a přetvářena v rámci sociálních interakcí, a tak může mít aktér několik vzájemně se překrývajících „me“, jenž jsou založena na různých situacích a rolích, jenž mohou být pracovního, osobního, či jiného charakteru (Harrington 2006: 166 – 167).

Shrnu-li výše zmíněné, tak vězení, jako totální instituce je specifickým prostorem, kde je vše řízeno a kontrolováno. Má svůj vlastní charakteristický řád a strukturu. V rámci této struktury jsou zřetelně nadefinovány pozice, postavení a sociální role jednotlivých aktérů. Tyto sociální role musí být vzájemně v souladu a musí respektovat rozdílná mocenská postavení. Přičemž sociální role aktérů jsou produkovány skrze jejich vlastní identitu, která se může projevovat jak ve vztahu k ostatním, tak i vnitřně v chápání sebe sama.

3. METODOLOGIE

V této kapitole bych se ráda věnovala metodologii, kterou jsem použila ve své práci. Hned v úvodu představím předem stanovené cíle práce a nastíním výzkumné otázky. Následně představím ve stručnosti jednotlivé komunikační partnerky, jejich životní příběhy, a v dalších subkapitolách se již zaměřím na samotný sběr dat, jejich zpracování a v neposlední řadě na etické podmínky výzkumu.

3.1 Cíle práce

Tématem mého výzkumu je problematika utváření identity a získávání autority zdravotních sester v mužské věznici. Problematika vězení je ve většině případů zmiňována z pozice odsouzených a funkce zaměstnanců a zaměstnankyň je zasunuta spíše do pozadí. Vězení je obecně chápáno jako mužsky kódovaný prostor, kde deviantním jedincem by měl být dle normativního myšlení muž, jehož deviantní chování je potlačováno dozorcem. Vězení a ženy byly po dlouho dobu vnímány jako naprosto neslučitelné entity (Nedbálková 2003: 469). Pravdou ale je, že ženy se i v mužských věznicích minoritně objevují. A to mnohdy na pozicích, kde přicházejí s vězni denně do styku a jsou nuceny si udržovat v tomto prostoru určitou roli a budovat si mezi vězni autoritu, jako například zdravotní sestry. Proto je cílem mé práce odhalit, jakým způsobem si zde zdravotní sestry utvářejí identitu, jakým způsobem formují své vztahy s vězni a jak se jim daří skrze vybudovanou vlastní identitu získávat autoritu u odsouzených.

3.2 Výzkumné otázky

Jak již bylo řečeno v teoretické části, identitu jedinců můžeme chápat dvojím způsobem. Může se vztahovat k samotným aktérům a jejich chápání sebe sama, nebo se může projevat směrem k okolí, jak svoji vlastní identitu

jedinec prezentuje ostatním. A tyto „vnější“ projevy identity se mohou proměňovat i v různé formy autority. To mě staví i před hlavní výzkumné otázky, na které se budu snažit najít odpověď. Tyto otázky zní:

- Jakým způsobem si ženy budují vlastní identitu ve vězeňském prostředí?
- Jakým způsobem si zdravotní sestry získávají autoritu mezi vězni?

3.3 Charakteristika zkoumaného souboru

Rozhovory byly provedeny se sedmi ženami ve věku 33 – 56 let. Všechny pracují, nebo pracovaly v jedné nejmenované věznici typu B³ na pozici zdravotní sestry. Pět z nich zde pracuje i v současné době. Zbylé dvě ženy působí stále jako zdravotní sestry, ale v jiných zařízeních. Jedna pracuje i nyní ve věznici, ale v jiném městě, zatímco poslední respondentka je v současnosti zaměstnána v klasickém zdravotnickém zařízení. Rozhovory s těmito dvěma respondentkami byly proto trochu odlišné, než všechny ostatní.

Až na dvě výjimky byl s každou zdravotní sestrou prováděn pouze jeden rozhovor. Opakovaný rozhovor byl proveden u dvou prvních dotazovaných a to především z toho důvodu, že při zpracování těchto dvou prvotních rozhovorů jsem narazila na významný faktor, který, jak se později prokázalo, měl zásadní vliv na utváření autority zdravotních sester⁴.

V následující části této podkapitoly bych ráda ve stručnosti představila jednotlivé respondenty a zmínila specifika týkající se jednotlivých rozhovorů. V rámci ochrany osobních údajů a zachování anonymity byly jednotlivým

---

³ Existují čtyři typy věznic. Věznice s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Věznice typu B je s dohledem a jsou zde umístěni delikventi, kteří byli odsouzeni za trestný čin spáchaný z nedbalosti, a kteří již byli ve vazbě z důvodu úmyslného trestního činu.

⁴ Tímto faktorem byla přítomnost dozorce, kdy zdravotní sestry posilovaly svou vlastní autoritu právě skrze viditelnou autoritu dozorce. Samostatná část, věnována tomuto jevu, je více přiblížena na stranách 47 a 48.

zdravotním sestřám v medailoncích přiřazena smyšlená křestní jména⁵. Takto budu se jmény pracovat i v analýze dat a výsledcích.

3.3.1 Věra

První rozhovor mi poskytla paní Věra, která vystudovala střední zdravotní školu. Po maturitě nastoupila na mateřskou dovolenou a po mateřské dovolené byla přijata jako zdravotní sestra v domově důchodců, kde byla nucena na rok přerušit pracovní poměr z důvodu denního studia. Po tomto přerušení se vrátila zpět na svoji pozici do domova důchodců. O něco později se přemístila do nemocnice, kde vystřídala několik oddělení (LDN, dětské a plicní). Po mateřské si během zaměstnání dodělala vyšší odbornou školu a v současné době má z důvodu nedostatku financí přerušené studium na vysoké škole. Po několika letech, které paní Věra strávila v nemocnici, se od kamarádky dozvěděla, že ve věznici hledají zdravotní sestru na poloviční úvazek. Jako zdravotní sestra působí již čtrnáct let a ve věznici je zaměstnána třetím rokem. Z mnou dotazovaných respondentek byla jedna ze služebně nejmladších a byla si vědoma, že následně budu provádět ještě rozhovory s jejími zkušenějšími kolegyněmi, proto měla asi největší obavy, aby mi nevědomky nesdělila nějaké interní informace. Proto mě několikrát žádala, aby když mi sdělí nějaké informace, které by mi potom ostatní sdělit nechtěly, ať je ve své práci také nepoužívám. S paní Věrou byly rozhovory provedeny dva a to pouze z toho důvodu, že při zpracování výpovědí se objevil faktor, který jsem zprvu nezaregistrovala a bylo nutné se na něj doptat.

3.3.2 Pavlína

Druhý rozhovor byl uskutečněn s paní Pavlínou, která vystudovala střední zdravotní školu a ihned po maturitě byla přijata do nemocnice na chirurgické oddělení, kde pracovala 15 let. Následně šla na mateřskou, ze

---

⁵ Zprvu jsem uvažovala o označení respondentek pouze čísly dle pořadí, v jakém následovaly rozhovory. Pro větší přehlednost a autentičnost, jsem se rozhodla pro smyšlená jména, která nekorrespondují se skutečnými křestními jmény respondentek.

které hned nastoupila rovnou do věznice a tam již pracuje dvanáctým rokem. O této pracovní pozici se dozvěděla ještě na mateřské dovolené od jedné známé, která v té době ve věznici také pracovala. Paní Pavlína byla ze všech respondentek služebně nejstarší a zřejmě z toho důvodu byly i její výpovědi v porovnání s ostatními trochu specifické. Přesto, a nebo možná právě proto, že paní Pavlína byla jediná, se kterou jsem se osobně znala, tak jsem z našeho rozhovoru měla pocit, že se mi zcela neotevřela. S paní Pavlínou byly rozhovory provedeny také dva a to nejen z výše zmíněného důvodu, ale i proto, že jsem měla pocit, že v prvním rozhovoru nebylo řečeno vše a chtěla jsem se ještě jednou pokusit dostat z tohoto potencionálně velmi plodného rozhovoru maximum. Byl to ale velmi komplikovaný úkol, protože tato respondentka je již se svojí úlohou v totální instituci zcela sžitá a mnoho nezvyklostí je pro ni již naprostou samozřejmostí, takže bylo mnohdy potřeba ji na základě informací z předešlých rozhovorů trochu „naťuknout“, aby vůbec věděla o čem se má rozpovídat.

3.3.3 Eva

Paní Eva vystudovala ekonomickou školu a během první mateřské si dodělala vyšší zdravotnickou školu, obor všeobecná sestra. Po škole byla přijata na chirurgické oddělení, kde působila zhruba dva roky. Následně přestoupila mimo město do jiné nemocnice na kardiochirurgii, ale tam byla pouze půl roku, a to z důvodu dojíždění a časové náročnosti. Jako jediná z dotazovaných se o pozici zdravotní sestry ve věznici nedozvěděla skrze své vlastní sociální sítě, ale na úřadu práce, kde vyšel na tuto pozici inzerát. Zdravotní sestru dělá zhruba 6 let. Nyní pracuje stále ve zdravotnictví, ale ve vězení byla zaměstnána pouze na dobu určitou a po roce a půl odešla na mateřskou a do věznice se již nevrátila. Tento rozhovor byl značně specifický v tom, že paní Eva byla ve vězení poměrně krátkou dobu a nyní tam už nepůsobí, proto mohla vyprávět s odstupem a nezajímavě. Ze všech respondentek, jako jediná vnímala toto své zaměstnání jako zcela odlišné od standardních pozic, kterými jinak prošla.

3.3.4 Magda

Paní Magda vystudovala gymnázium, ale již během studia si uvědomila, že by chtěla dělat zdravotní sestru, proto si dodělala střední zdravotní a následně i vyšší odbornou školu a nyní je diplomovanou zdravotní sestrou. Po dokončení studia nastoupila do nemocnice jako klasická sestra na lůžkové oddělení, následně se přemístila na chirurgickou jednotku intenzivní péče a později do stomatologické ordinace, kde jí jedna sestra, která měla ve věznici zaměstnaného manžela, informovala, že se v té věznici uvolnilo místo. Paní Magda pracuje jako zdravotní sestra jedenáct let, přičemž ve věznici je zaměstnaná sedmým rokem, přičemž je v těchto sedmi letech zahrnuta i mateřská dovolená, takže praktické práce je v tom zahrnuto zhruba čtyři roky. Nyní je po mateřské dovolené zpět v zaměstnání necelý rok.

3.3.5 Kateřina

Paní Kateřina vystudovala střední zdravotní školu a hned po studiu nastoupila na lůžkové oddělení, kde pracovala zhruba čtyři roky a pak začala dělat zdravotní sestru u praktického lékaře. Tam působila 10 let do doby, než lékař odcházel do důchodu, proto se začala poohlížet po nové práci a sám lékař, se kterým pracovala, jí navrhl pozici zdravotní sestry ve věznici, protože věděl, že odtamtud jeho neteř odchází na mateřskou dovolenou. Paní Kateřina je zdravotní sestrou již 20 let bez přerušení, protože na narozdíl od zbylých respondentek nemá žádné děti, takže nepřerušovala pracovní poměr z důvodu mateřské dovolené. Ve vězení pracuje paní Kateřina 6 let a dva roky si při tom dálkově dodělává vysokou školu. Paní Kateřina nebyla příliš přístupná a i přes její příjemné vystupování jsem cítila, že se snaží si ode mne držet odstup a snažila se mi nesdělovat pokud možno žádné konkrétní případy, vždy mluvila pouze v obecné rovině a bylo poměrně obtížné ji strhnout do nějaké osobnější diskuze, která by byla více obohacena o její vlastní zážitky a zkušenosti.

3.3.6 Kristýna

Paní Kristýna vystudovala rovněž střední zdravotnickou školu, kterou byla nucena z důvodu mateřství přerušit. Po mateřské dovolené a maturitě, jenž si následně dodělala, nastoupila jako zdravotní sestra v domově důchodců, kde působila téměř třináct let. O změně zaměstnání neuvažovala, ale dozvěděla se od kamarádky, že hledají zdravotní sestru do vězení, což ji zaujalo především z důvodu možných nových zkušeností, protože po škole žádné jiné zaměstnání, než v domově důchodců nevyzkoušela, a proto tuto pozici vnímala jako osobní výzvu. Tento postoj byl skutečně patrný i z celého našeho rozhovoru, kdy paní Kristýna mluvila o všem opravdu s velkým západem a nadšením. Zdravotní sestrou je již 15 let, přičemž dva roky pracuje ve věznici.

3.3.7 Petra

Paní Petra vystudovala střední zdravotnickou školu, kdy hned po maturitě nastoupila na lůžkové urologické oddělení, kde pracovala pouze rok a hned následně nastoupila k vězeňské službě. Nastoupila na zdravotní středisko do zařízení, kterému se tehdy říkalo nápravně výchovný ústav pro mladistvé, kde působila na ambulanci zhruba 15 let. Po té přestoupila do věznice s dozorem, kde pracovala také 15 let. Tuto pozici byla nucena opustit, proto si našla zaměstnání jako zdravotní sestra v domově důchodců. Tam však pobyla pouze tři měsíce, protože ještě ve zkušební lhůtě se jí naskytla příležitost vrátit se do vězeňského zařízení, což paní Petra velice nadšeně přivítala. Nyní pracuje opět na pozici zdravotní sestry ve věznici, která je ve 45 kilometrech vzdáleném městě, a na této pozici pracuje již 6 let. To, že musí každý den a za jakéhokoliv počasí najezdit skoro 100 kilometrů, je jediné, co jí na tomto zaměstnání nevyhovuje. Ale i přesto se pro tuto pozici rozhodla, když měla možnost, raději, než aby zůstala ve standardním zdravotnickém zařízení.

3.4 Technika sběru dat

Jedná se o etnografický výzkum, vycházející z kvalitativního přístupu, v němž byly ke sběru dat využity polostrukturované rozhovory s ženami, které v současné době pracují, nebo pracovaly na pozici zdravotní sestry v mužské věznici. První dotazovanou byla má velmi dobrá známá z nerodinného okolí, která pracuje v oblasti vězeňského zdravotnictví již několik let a další vhodné respondentky se mi podařilo získat pomocí metody Snow Ball, neboli technikou sněhové koule. V následujících částech této kapitoly bych ráda ukázala, z jakého důvodu byly výše zmíněné metody a přístupy využity, a proč je považuji za nejvhodnější pro mnou prováděný typ studie.

3.4.1 Kvalitativní výzkum

Tato práce je zaměřena na to, jakým způsobem si zdravotní sestry budují identitu a jak si jejím prostřednictvím získávají autoritu uvnitř vězeňského zařízení. Pokoušela jsem se zachytit vzorce jednání zdravotních sester během kontaktu s odsouzenými, skrze které si zdravotní sestry utvářejí identitu a získávají autoritu mezi vězni. Aby se mi podařilo tyto vzorce odhalit, rozhodla jsem se využít kvalitativní šetření, protože kvantitativní šetření se zaměřují spíše na stabilizované jevy a jejich vzájemné předvídatelné poměry, zatímco kvalitativní výzkum se zabývá jevy v jejich dynamice a podmínění. Kvalitativní přístupy se snaží ukázat smysly jednajících sociálních subjektů, přičemž odhalují reálné souvislosti mezi jevy. Cílem nemá být změřit jednotlivé parametry ukazatelů, nýbrž vytvořit adekvátní popis, či logickou konstrukci celku sociálního a sociálně psychického jevu. Soustředí se tak proto spíše na zdroje, jež mohou poskytnout informace o složitých jevech jako celcích a o vzájemném podmínění jejich částí. Podstatné tak nejsou matematicky a statisticky uchopitelné informace, nýbrž ty, které pomohou k odhalení složitě podoby sociálních jevů (Surynek, Komárková, Kašparová 2001: 26 – 27). Obvyklá kritéria, která slouží k interpretaci vzorku, nejsou pro tento typ bádání příliš relevantní. Mezi tato kritéria lze zařadit například věk, profesi, rodinný

stav, bydliště a jiné. Tyto demografické údaje nám nic nevysvětlují, zatímco životní příběhy respondentů tuto schopnost mají (Kaufmann 2010: 49).

3.4.2 Etnografie

V rámci své práce jsem si zvolila etnografický přístup pro získávání dat. Etnografie je nejlepším nástrojem pro tento typ výzkumu, neboť umožňuje hloubkovou analytickou studii. Etnografie vychází z řeckých slov ethnos, což znamená národ a graphein, což můžeme přeložit jako popisovat (Maříková, Petrusek, Vodáková 1996: 279). Etnografie má za cíl zkoumat určitou skupinu jednotlivců, jenž sdílejí společné vzory hodnot, chování, přesvědčení, mají společný jazyk a kulturu. Etnografická studie zahrnuje pozorování skupiny a rozhovory s jednotlivými účastníky skupin a snaží se o objektivní popis konkrétní situace bez vlastního zaujetí, kdy výzkumník shromáždí data, ta následně analyzuje a může tak detailně popsat sdílené vzorce skupiny se zaměřením na konkrétní událost, nebo určité činnosti. Tento typ výzkumu je schopen přiblížit detaily každodenního života a každodenních praktik, jenž jsou charakteristické určité skupině, proto je vhodný k zjištění popisu jakékoliv kulturní skupiny, u níž nás zajímá její jazyk, chování i to, jak pracuje, či jak je odolná vůči vnějším vlivům. A jedná se většinou o skupinu, jejíž sdílený jazyk, vzorce chování a postoje lze sloučit do rozeznatelných vzorů (Creswell 2007: 68 - 72).

3.4.3 Rozhovory

Jak již bylo zmíněno, tak potřebná data byla získána prostřednictvím polostruktovaných rozhovorů, a to především z toho důvodu, že jejich flexibilní povaha umožnila zároveň dodržet linii předem stanovených nezbytných otázek a bylo také možné v případě nutnosti zařadit do rozhovorů otázky, které se vztahovaly ke specifickým zkušenostem respondentek. Pro jednotlivé rozhovory bylo připraveno pouze pár uzavřených otázek, zbylé byly

otevřeného charakteru, aby je mohly dotazované respondentky dále rozvíjet, popřípadě doplňovat o další nové informace.

Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami zahrnuje řadu pečlivě zvolených otázek, na které mají jednotliví respondenti odpovídat. Tento typ rozhovoru je běžný v případě, že je nutné korigovat či zredukovat variaci otázek, jež jsou kladeny respondentovi. Tím se má snížit pravděpodobnost, že by se rozsah získaných dat mezi respondenty výrazně lišil. Je zde snaha minimalizovat efekt tazatele na kvalitu rozhovoru. Omezení zde může být skryto v tom, že různým respondentům klademe stejné otázky a tím opomíjíme osobní situovanost rozhovoru. Nelze zde přihlídnout k individuálním rozdílnostem a okolnostem (Hendl 1999: 111).

Tyto řízené rozhovory se stále více jeví jako málo efektivní a je doporučováno nechat si při pokládání otázek jistou míru svobody. Hlavní pozornost je věnována kontextu rozhovoru, kdy je zapotřebí se vyvarovat vlivu tazatele na výpovědi respondenta a jejich možná zkreslení. Je zde snaha pokud co možná nejvíce potlačit viditelnou přítomnost tazatele a oprostít jej od subjektivních pocitů a názorů (Kaufmann 2010: 23).

Jednou z hlavních výhod dotazování je, že nám umožňuje získat informace hlubšího a širšího zaměření o kvalitativně různorodých skutečnostech, které pak lze mezi sebou vzájemně srovnávat. Další z nesporných výhod je možnost určité korigace vývoje rozhovoru a typu získávaných dat, kdy tazatel může připojit další poznámky, které mohou lépe osvětlit problém z nového úhlu pohledu. Typ rozhovoru, jenž se podobá běžnému rozmlouvání, bývá pro dotazovaného zajímavější, čímž můžeme snížit počet respondentů odmítajících spolupráci. A v neposlední řadě je zde výrazný element, a tím je přítomnost tazatele, který může eliminovat nežádoucí vlivy, kterými je nedorozumění, přerušení a podobně. Nevýhodou osobních rozhovorů je časová náročnost a nedostupnost respondentů. Kdy potencionální informátoři nemají na rozhovor čas, nebo preferují spíše písemné dotazování. A v neposlední řadě je zde již zmíněná přítomnost tazatele, která může být v určitých směrech jistě pozitivním faktorem, ale tento faktor může ovlivnit výpovědi respondentů, či zkreslit jejich podání (Surynek,

Komárková, Kašparová 2001: 83). „Při osobním dotazování jde o interakci mezi tazatelem a dotazovaným, ve které se tazatel snaží získat od dotazovaného informace, které pomohou odhalit to, co je v mysli dotazovaného, jako jeho vzpomínka, zkušenost, znalost, očekávání a hodnocení prožitků, které tyto skutečnosti doprovázejí. Jen výjimečně se ve výpovědích respondentů lze opírat o více než jen o obraz, který si respondent o zkoumané skutečnosti učinil“ (Surynek, Komárková, Kašparová 2001: 82).

3.4.4 Snow Ball

Pro svoji studii jsem potřebovala získat přístup k informátorům z prostředí totální instituce, což bylo samo o sobě velmi problematické, protože s každým institucionálním zařízením se pojí mnoho zákazů a pravidel. Potřebné respondentky nebylo příliš snadné motivovat ke spolupráci na tomto projektu a to především z toho důvodu, že jsou součástí subkultury totální instituce věznice a jako zaměstnankyně jsou vázány mlčenlivostí. Všechny mnou dotazované respondentky se zpočátku bály, že po nich budu žádat informace týkající se chodu věznice, interních předpisů a pravidel, či dokonce osobní informace o odsouzených, se kterými přicházejí do styku. Tyto znevýhodňující startovní podmínky se mi však podařilo překonat díky metodě Snow Ball. Tato technika vychází z výběru jedinců, během kterého nás původní dotazovaný vede k ostatním členům cílové skupiny. Výzkumník si cíleně zvolí jasně definovanou osobu, se kterou uskuteční rozhovor a požádá ji, aby mu dala kontakt na další jedince, které budou odpovídat charakteristikám potřebného vzorku, a u dalších respondentů pokračujeme obdobně. Tímto způsobem se v řetězu rozhovorů „nabalují“ další a další jedinci jako sněhová koule (Disman 2009: 115).

Disman se k tomuto typu sběru dat staví spíše kriticky, dle jeho názoru „(j)e to technika identifikace populace a ne vytvoření reprezentativního vzorku“ (Disman 2009: 115). Můj vzorek však nemá ambice stát se reprezentativním a tato metoda mi umožnila můj výzkum vůbec uskutečnit. Prvním informátorem byla totiž moje velmi dobrá známá, která byla poměrně ochotná ihned

spolupracovat. Souhlas s rozhovorem mi poskytla téměř okamžitě, bez toho aniž bych jí stihla vysvětlit, o co se v mé práci jedná a bylo to zřejmě už jen z toho důvodu, aby to nějakým způsobem nenarušilo naše vzájemné vztahy. Následné „nabalování“ dalších respondentek probíhalo skrze další kontaktování a všechny oslovené zdravotní sestry byly i přes počáteční obavy a lehkou nedůvěru ochotny mi rozhovory poskytnout.

3.5 Zpracování dat

Veškeré mnou uskutečněné rozhovory byly prováděny v domácím prostředí. Buď přímo u dotazovaných, nebo na návštěvě u paní Pavlíny. To beru jako velké pozitivum především ze dvou důvodů. Všechny dotazované dané prostředí znaly, cítily se v něm dobře a uvolněně, což mělo kladný vliv na průběh celého rozhovoru. V domácím prostředí jsme měly na rozhovory nejen klid, ale i soukromí, kdy se některé dotazované neostýchaly hovořit ani s negativním zabarvením vůči konkrétním jedincům a situacím. Myslím si, že kdyby podobný rozhovor probíhal na nějakém veřejném místě, tak by respondentky nemusely být až tak přímé a upřímné. Další zřejmou výhodou rozhovorů v prostředí domova byly akustické podmínky, kdy prostředí bylo klidné bez ruchů a šumů, což mělo pozitivní vliv na zvukovou nahrávku rozhovoru. To, že zvuk byl poměrně čistý, mi nejen usnadnilo proces přepisů rozhovorů, ale mělo to i vliv na kvalitu a přesnost získaných informací.

Poté, co byly provedeny veškeré rozhovory, byly všechny přepsány, a to především z toho důvodu, aby získané informace byly přehlednější, aby se v nich snáze dohledávalo a aby se s nimi celkově lépe pracovalo. Po jejich přepisu už jen zbývalo z nich získat potřebná data a ta zpracovat. K tomu jsem využila metodu otevřeného kódování. Otevřené kódování představuje část analýzy, jež označuje a kategorizuje pojmy skrze bedlivé studium údajů. Během tohoto procesu jsou údaje rozkládány na jednotlivé části, přičemž každá tato část je prostudována a prostřednictvím pozorování jsou zjišťovány rozdíly a podobnosti. V tomto procesu jsou zvažovány vlastní i cizí myšlenky o jevu, což vede k novým objevům. Tato konceptualizace tvoří prvotní krok

celkové analýzy, přičemž konceptualizací je chápán rozbor pozorování, věty či odstavce a následné přidělení názvu, který bude reprezentovat daný jev. Z důvodu přehlednosti se snažíme při porovnávání jevů odhalit podobné případy, kterým můžeme přiřadit stejné jméno (Strauss, Corbinová 1999: 43 – 44). Skrze techniku otevřeného kódování dochází nejen k objevování jednotlivých kategorií, ale i k odhalení jejich vlastností a dimenzí. Ty je nutné rozpoznávat a systematicky rozvíjet, neboť jsou základem pro tvorbu vzájemných vztahů napříč kategoriemi a jejich subkategoriemi (Strauss, Corbinová 1999: 48).

3.6 Etický kodex

S každým výzkumem se pojí etické hledisko. Obzvláště, pokud se jedná o prostředí státní instituce, jako tomu bylo v mém případě. Bylo zapotřebí během celého výzkumného procesu přistupovat obezřetně k celé problematice se zvážením možných etických komplikací.

Zpočátku bylo nutné informovat dotazované o tom, že jejich výpovědi budou součástí výzkumu, který je základem pro bakalářskou práci. Bylo zároveň nutné získat souhlas s nahráváním našeho rozhovoru na diktafon. Abych takovýto souhlas dostala, bylo zapotřebí všechny respondentky ubezpečit o tom, že během rozhovorů i následném zpracování dat bude plně zachována anonymita nejen dotazovaných respondentek, aby nedošlo k poškození jejich osoby a soukromí, ale zároveň bylo nutné je ubezpečit, že v celé práci bude anonymizováno i zařízení, v němž pracují. Na začátku každého rozhovoru jsem dotazované informovala o tom, že se mi nejedná o zjišťování interních procesů, spíše mě zajímá jejich vlastní pohled na jejich postavení práci v rámci vězeňského zdravotnického zařízení. Pro pochopení problematiky bylo ale nutné udělat si určitou představu o tom, jakým způsobem probíhá jejich pracovní den a jaké plní funkce. Proto jsem všechny mnou dotazované zdravotní sestry informovala o mých záměrech a požádala je i o případnou korigaci mých otázek, abychom neporušily zákaz sdělování

interních informací, což by mohlo vést mimo jiné i k potenciálním problémům respondentek v zaměstnání.

U provedených rozhovorů bylo důležité navázat dobrý vztah s komunikačními partnerkami, abych získala důvěru, která je potřebná pro jejich otevřené a pravdivé odpovědi. Mým hlavním cílem bylo získat relevantní informace a z toho důvodu jsem přesvědčena, že jsem během výzkumného šetření dodržovala veškerá obecně platná pravidla související s kvalitativním výzkumem. Nedílnou součástí je tedy i to, že výsledky studie byly dotazovanému vzorku žen dle zájmu poskytnuty ihned po skončení výzkumného šetření.

4. ANALÝZA A VÝSLEDKY

Tato část je věnována analýze a interpretaci dat, která byla získána z rozhovorů se zdravotními sestrami. Obsah této kapitoly je strukturován do kategorií, jenž vyplynuly z podobnosti kódů přiřazených k jednotlivým výpovědím. Tyto kategorie jsem zařadila pod dva větší okruhy, kterým byla věnována celá má práce a to utváření identity a pojetí autority.

4.1 Utváření identity

Způsoby, kterými si zdravotní sestry budují identitu v mužském vězení, souvisí s mnoha faktory. Významný vliv na utváření vlastní sebedefinice má již samotné prostředí věznice, proto bylo potřeba se nejprve dozvědět, jak vůbec vnímají pobyt v prostředí totální instituce a jak na ně během výkonu jejich práce působí vězení jako takové.

Zaměstnání zdravotní sestry v mužské věznici je specifické nejenom ve svých požadavcích, nárocích, ale také v určitých omezeních, které se pojí s celým jejich působením v prostředí totální instituce. Ačkoliv všechny ženy, které se dostanou na takovou pozici, pocházejí z řad „běžných občanů“, mají čistý trestní rejstřík a prošly náročnými psychotesty, tak i přesto se musí zdravotní sestry každý den podvolovat přísné osobní kontrole, obdobným způsobem jako sami odsouzení. Nejdříve si odloží do zamykatelných skříněk veškeré zakázané předměty, mezi které patří například manikúra, mobilní telefon, deodorant ve spreji a jiné. Poté procházejí bezpečnostním rámem, zatímco jejich osobní zavazadlo je podrobováno také kontrole.

Po těchto prohlídkách jsou jim zapůjčeny pracovní klíče, se kterými se již mohou vydat směrem ke zdravotnímu středisku, přičemž po cestě musejí projít několika mřížemi a na zdravotním středisku jsou povinny odpečetit několik dveří, kartotéku a lékárnu.

Toto vše je součástí každodenního rituálu, který musí tyto zdravotní sestry podstoupit, aby vůbec mohly začít vykonávat svoji profesi a z

provedených rozhovorů se mi podařilo identifikovat dva pohledy na toto vězeňské prostředí, které jsem označila jako „jiný svět“ a „normální práce s výhodami“.

4.1.1 Vězení jako jiný svět

Zdravotní sestry, jež ve vězeňském prostředí působí, nebo působily jen po dobu několika málo let, vnímaly zásadní rozdíly mezi prací v civilu a prací v prostředí totální instituce. Byly schopny tyto rozdíly nejen vnímat, ale samy na ně během rozhovorů i upozorňovaly. Začátek jejich běžného pracovního dne pro ně nezačínal v ordinaci ve zdravotním středisku, nýbrž již jejich příchodem do zaměstnání, kde jsou podrobeny kontrole. Samy bez vyzvání popisovaly, jak důkladně ta prohlídka vypadá, upozorňovaly na mříže a na zamčené dveře. Snažily se popsat, jakým způsobem je prostředí věznice odlišné od standardního zdravotnického zařízení a jaká specifika shledávají během výkonu své práce. Tento postoj je patrný především z výpovědi paní Evy:

„Tak prostě to prostředí je úplně úplně jiný a úplně prostě zvláštní. To je jako když se ocitnete v úplně jiným světě. Tim, že tam jsou ty mříže, je tam prostě přístup celkově, jako k zaměstnancům, kontroly, osobní věci určitý tam nemůžete mít u sebe, vlastně chodíte tím rámem, kde vlastně se ukáže, co máte, nebo nemáte u sebe. Mobilní telefon tam nesmíte mít u sebe. Pros... prostě platí tam pravidla, který se musí striktně dodržovat. A opravdu striktně a při vlastně nedodržení jsou tam opravdu tvrdý postihy. Aaa je to.. i ty mříže ty taky, to taky na Vás působí, když prostě chodíte, všude jsou bzučáky, bzučí mříže za Váma zapadnou a potom vlastně do ordinace, když jsme ji měli, tak jsme chodili přes hřiště. Tam vlastně... protože to je béčková věznice, tak tam vlastně neprocházíte žádnýma kojema, ale chodíte normálně po tom placu, kde choděj i ty odsouzený, takže je to takový opravdu zvláštní.“ (Eva)⁶

---

⁶ Rozhovory byly přepisovány v přesném znění. Nejsou žádným způsobem korigovány, proto obsahují přeřeknutí, gramatické i stylistické chyby. Tohoto faktu jsem si plně vědoma a rozhovory byly v této podobě ponechány záměrně pro zachování co možná největší autentičnosti osobních výpovědí konverzačních partnerek.

Prostředí totální instituce je charakteristické svým specifickým řádem, přísnými pravidly a mnoha nezbytnými kontrolami. Kontrola ale neprobíhá pouze u vstupu a všechny dotazované přiznávaly, že cítí větší pocit zodpovědnosti během veškerých činností, které musí vykonávat ve srovnání s jejich předchozími zkušenostmi z jiných zdravotnických zařízení. Vězeňské prostředí nemá takto působit pouze na odsouzené, ale je potřeba, aby se mu podvolili i zaměstnanci. O tom hovořil i Foucault, že tělo je objektem a terčem moci, kdy by mělo být cvičeno, manipulováno a tvarováno. Přičemž největšího rozsahu takovéto kontroly a moci nad tělem může být dosaženo lépe, když se s tělem nebude zacházet v celku, nýbrž když bude zpracováno v každém jeho detailu a vystaveno tak mírnému donucování, které dokáže zmanipulovat gesta, pohyby, postoje a jiné (Foucault 2000: 200 - 201). Tento mocenský tlak je zde na zdravotní sestry neustále vyvíjen a veškeré jejich chování podléhá kontrole, přičemž tuto kontrolu si zvnitřňují a vztahují ji sami na sebe. Kdy se cítí, že musí být neustále ve střehu a kontrolovat veškeré své chování, jak vyprávěla paní Kristýna:

„Tak když sem tam s tím pacientem, tak nemůžu jako jen jít, jít do lékárny, vyndat z ní léky, položit si je na stůl a něco sepsat, to prostě nejde, jako mu dát příležitost, že by ty prášky třeba mohl nepozorovaně sebrat. To musím jít, odemknout skříňku, vzít si jenom to, co potřebuju, skříňku za sebou zamknout a dát mu jen tu dávku na kterou mu vystavím potvrzení. A to samý máte se všim třeba nechat položený ty klíče na stole, nebo tak, prostě furt kontrolovat, jestli sem na něco nezapomněla, abych něco nezanedbala, za to sou pak vobrovský kázeňský postihy.“ (Kristýna)

Kontrola zde neprobíhá pouze v praktikách, které jsou vykonávány, ale i v tom, jakým způsobem jsou vykonávány a také ve verbálním projevu zdravotních sester, kdy musí neustále kontrolovat, co říkají před vězni, aby toho následně nemohly zneužít a jakým způsobem jim veškeré postupy vysvětlit, aby je správně pochopili. Co se týká způsobu vykonávání praktik, tak lze spatřovat, že kontrola se promítá i do jejich pohybů. Je to především dáno

tím, že se vyskytují v prostředí mužské věznice. Oproti klasickému úboru zdravotních sestřiček ve standardních zdravotnických zařízeních nemají na výběr mezi kalhotami či sukní, ale dostávají pouze bílé kalhoty. To samozřejmě umožňuje přirozenější a volnější pohyb než sukně. Ale jsou si vědomy toho, že nemají na výběr, a že kalhoty jsou jim dávány účelně, protože se vyskytují v prostředí mužské věznice, kdy odsouzení nepřicházejí příliš často do styku se ženami. Je tedy zapotřebí, aby příliš neprezentovaly svoji femininitu. Spíše aby se ji snažily zakrývat a neprojevovaly se příliš žensky, jak o tom hovoří paní Kateřina:

„Tak si kontroluju, jestli nemám rozepnutej nějakej knoflík u halenky, musí to být všechno zapnutý až ke krku, aby je to neprovokovalo. Si člověk uvědomuje, že tam sou v izolaci vod ženskejch, tak se před nima nemůžu ani normálně předklonit abych se podívala do kartotéky, ale naučila sem se tak bokem si k tomu kleknout a přide mi to před nima takový přirozenější.“
(Kateřina)

Prostředí totální instituce vede ale zdravotní sestry nejen ke kontrole sebe sama, ale i k neustálé kontrole svého bezprostředního okolí. K takovému chování jsou školeny. Školení je poměrně náročné, probíhá přímo ve vězeňské škole, kam před nástupem musí jet na celý týden, kde školení probíhá téměř nepřetržitě. Na těchto školeních nejsou ani tolik informovány o pracovní náplni a pracovních postupech, či o chodu věznice jako takové, to vše se dozví spíše až v praxi. Během školení jsou především informovány, jakým způsobem se mají chovat v přítomnosti odsouzeného, jaké informace mu mohou sdělovat a jaké nikoliv. Kdy nejenže je nutné, aby neustále kontrolovaly své vlastní chování, ale zároveň je nutné, aby byly ostražitě i k chování okolo nich. Nevykonávají tak pouze profesi zdravotní sestry, ale musejí i dohlížet a kontrolovat odsouzené, kdy jsou povinny hlásit veškeré podezřelé věci, tak jak o tom vyprávěla paní Eva:

„Měla jsem školení vlastně klasický, bezpečnost práce plus potom eště vlastně než jsem tam nastoupila, tak .. ted' nevím, co ten člověk dělal za pozici,

tak mě školil právě ohledně ehmm jako ohledně chování v tý věznici, o přístupu k odsouzeným a tak dále. Prostě co třeba před nima ventilovat, neventilovat, protože tím že, oni maj spoustu času, tak oni jako opravdu přemejšlej nad věcma, který Vás by jako vůbec nenapadly, že nad takovejma věcma dokážou přemejšlet. Hmmm takže od takový tý bezpečnosti, co hnedka nahlásit, když uvidim nějakou podezřelou věc, nebo když po mě bude něco chtít z odsouzených a tady to, takže okamžitě všechno hlásit a takový to, jsem byla zaučena.(...) No tak jestli něco podezřelýho nevisí z voken, nebo jestli u sebe něco nemaj a tak dále, protože někdy to vytáhnou bezmyšlenkovitě aniž byste prostě třeba věděla. Jo? Když byli třeba na ošetřovně, tak jestli třeba u sebe nemaj léky, který nemaj mít, jo? Že se tam třeba s něčím kšeftuje a takový. Takže opravdu bejt ostražitá, mít otevřený oči a v tý práci se soustředit opravdu na všechno, nejen na tu lékařskou práci, ale i na to dění kolem sebe. Tam byly tam byly hmm vlastně na lékárnách pečtidla, takže tam... takže tam člověk musí být obezřetnej, co se týče ať dokumentací, ať léků.. všeho prostě. Nenechat nic jo? Nenechat nic na pospas, nebo jak bych to řekla. No jako ta zodpovědnost je tam opravdu hodně veliká, opravdu. Tam musím člověk mít oči i vzadu.“ (Eva)

4.1.2 Normální práce s výhodami

Ženy, které jsou zaměstnány na pozici zdravotní sestry v mužské věznici již více let, chápou veškeré úkony, které musí provádět, jako nedílnou součást své práce, která dle jejich názoru není příliš výjimečná a odlišná od práce v civilním prostředí. Dotazované, které vnímaly svoje zaměstnání jako normální a běžný typ práce, vyprávěly o činnostech, které musí během dne vykonat, aniž by se mi je snažily nějakým způsobem přiblížit, či specifikovat. Proto, když byly vyzvány ať mi popíší svůj běžný pracovní den, tak mluvily se stejnou lehkostí o procesech, které se vztahují k medicíně, stejně jako o praktikách, které jsou spjaté s vězeňstvím, jak lze vidět na výpovědi paní Pavlíny:

„No, tak ráno přijdeme, musíme všechno odpečetit. Votevřít, potom chodíme na odběry, ranní léky vydáváme. Pak převezmeme knihy, kde se píšou ty nemocný do knih, abysme podle ubytoven je braly k lékaři, takže pak probíhá normální ordinace dopoledne, kde chodí s různými chorobami, rýmou, kašlem, bolestmi.“ (Pavlína)

Zároveň všechny zmiňovaly, že ačkoliv vědí, že jednají s odsouzenými vězni, tak je to pro ně neustále vztah sestra – pacient, a to téměř za jakýchkoliv okolností. Z rozhovorů vyplynulo, že si mnohdy budují strategie jak si tento status s odsouzenými vybudovat, nebo udržet. Všechny dotazované vyprávěly, že ve většině případů neví, za co byl který pacient odsouzen. Jako zdravotní sestry mají k těmto informacím snadný přístup, ale cíleně se snaží těmto informacím vyhýbat, což i přímo potvrdily:

„Tak pořád je to pro mě pacient, já se jich nikdy nevyptávám za co tam sou. Ne že bych nebyla zvědavá, ale já to radši ani nechci vědět. Vždycky si říkam, že třeba je to hodnej člověk, že je tam jenom za to, že nezaplatil alimenty, nebo, za bouračku a víc ani vědět nechci.“ (Kateřina)

„Kdybych možná věděla, za co tam některý jsou, například týrání dětí, tak člověk by na toho odsouzenýho koukal asi trošku jinak, takže radši..čím míň člověk ví, tím líp.“ (Pavlína)

„Pořád sem ty odsouzený brala, beru je i dneska, pořád sou to pacienti. Jo? Ani se tak moc nezajímám, ani se nevyptávám za co sou odsouzený, ale když mi někdo přijde do ordinace a vidím, že je mu opravdu zle a tohleto, tak je to pro nás furt pacient. Fakt. A nedělám rozdíly mezi odsouzeným a mezi zaměstnancem vězeňské služby. Tak pořád mam to srdíčko, co mě naučili na zdrávce, že poskytuju, jo, tu pomoc těm lidem.“ (Petra)

Ať už zdravotní sestry na specifika svého zaměstnání explicitně upozorňují, či nikoliv, ať už je vnímají více či méně, tak se všechny shodují v tom, že práce v tomto typu zařízení je psychicky a fyzicky náročnější, než

v civilu. Kromě standardní náplně řadové zdravotní sestry jsou na ně kladeny mnohé další požadavky a kritéria, kterým se musí denně věnovat, o čemž svědčí výpověď paní Magdy:

„Protože je tam hodně práce tak je člověk taky unavenej, ale po tý psychický stránce je někdy úplně vyšťavenej no. Pořád musíte bejt ve střehu, jo ať už píšete, ať už si člověk dělá tu svojí administrativu, která musí být v pořádku a všechno precizně a je to státní sektor, takže v tomhle to funguje, anebo když člověk povídá s těma odsouzenějma, tak taky musí být pořád ve střehu. Jakým způsobem jim to říct, aby to pochopili, jakým způsobem, aby se na Vás nehojili, takže psych...psychicky náročná práce to je...hodně.“ (Magda)

Ale i přes tuto náročnost hodnotí svoji pracovní pozici velmi kladně. Tvrdí, že tato práce je různorodá a hodně dynamická. Vždy když se změní zákony, tak se to odrazí i do zdravotnických procesů, postupů, zkrátka praktik. Učit se novým věcem může být samozřejmě mnohdy náročné, ale všechny dotazované to hodnotily vesměs kladně, kdy pociťují, že se v této práci mohou rozvíjet a zlepšovat se, že nezapřednou do rutinních stereotypů, ale mohou se učit novým věcem. Konverzační partnerky tvrdí, že je tato práce baví, obohacuje a naplňuje. Je dost pravděpodobné, že budou mít takovýto přístup, že jinak by již v tomto prostředí nepracovaly, ale shodné hodnocení lze spatřovat i ve výpovědích paní Evy, která jako jediná nyní již nepůsobí ve vězeňském prostředí a pracovala zde pouze rok a půl. Tato krátká doba pobytu nebyla dána žádnými negativními zkušenostmi, ale tím, že měla smlouvu pouze na dobu určitou.

Zatímco vězení je obecně chápáno velmi negativně, tak mnohé dotazované zdravotní sestry o této pozici ve vězeňském prostředí hovoří s velmi pozitivním zabarvením. A nemusí to být dáno vždy pouze vlastním rozvojem a získáním nových zkušeností, ale vnímají svoje zaměstnání celkově velmi kladně i z jiných důvodů, jak o tom hovoří paní Petra s paní Věrou:

„Já sem vlastně vězeňskou službu opustila jenom na ty tři měsíce, jak sem byla v tom domově důchodců. To byla taky hezká práce, bylo to u lůžka, takže jako to, no, ale přece jenom třicet let sem dělala ve vězeňství, takže mě to zase táhlo zpátky. Nevím proč. Práce vůbec v civilním sektoru si myslím, že je taky dost chaotická, nejenom ve vězeňství, ale nevím no, je to práce s lidma a myslím si, že bych si taky zvykla, ale mam takovej ten pocit jistoty, že to tam znam, že to je takový prostředí který znam.“ (Petra)

„Mě se tam ta práce líbí. Je to prostě jiný. Možná je to tím, že nám tam lidi neumíraj. Dělala jsem na oddělení, kde pacienti dost umírali a takhle, takže teď ta ambulantní práce s těmi lidmi, baví mě to líbí se mi to. Byť hodně je tam papírování, ale práce je to pěkná a zajímavá.“ (Věra)

Vězeňské prostředí je neodmyslitelně spjato se zločinností, násilím a nebezpečím. Především takto jej chápe široká veřejnost. Na to upozorňovaly mnohdy i samotné respondentky, že první reakcí na to, když se někdo dozví jaké povolání v jaké instituci vykonávají, je dotaz, zda-li se tam cítí bezpečně. I naše rozhovory se této problematice věnovaly a odpovědi byly u všech dotazovaných zdravotních sester naprosto shodné. Vězeňské prostředí vnímají jako velice bezpečné a nikdy se v něm necítily v přímém ohrožení. V porovnání s předchozími zkušenostmi s prací zdravotní sestry v civilním zdravotnickém zařízení se nyní cítí dokonce bezpečněji. Je to dáno tím, že s pacienty nejsou nikdy samy. Jak vypovídají, vždy když přicházejí do styku s pacientem, tak je přítomen dozorce. Součástí nařízení je i to, že nesmějí odsouzeného samotného nikdy vpustit do ordinace, ať se děje cokoliv, a tak žádná z dotazovaných se nikdy nestala přímo součástí nějakého konfliktu, pouze paní Petra byla nepřímou svědkyní přepadení zdravotnického zařízení, kdy na její směně se odsouzení pokusily o útěk, a to prostřednictvím přímého útoku na její kolegyně a vydíráním. Paní Petra nebyla v přímém ohrožení, ale snažila se zavolat pomoc. A ani tento incident v ní její pocit bezpečí ve vězeňském prostředí nezmírnil, protože tvrdí, že bezpečnostní opatření se po tomto konfliktu ještě zpřísnila.

Ostatní dotazované neměly ani nepřímou zkušenost s nějakou ohrožující situací ve vězení, nýbrž měly některé nepříjemné zkušenosti s prací v civilním zařízení, proto tento prostor chápaly jako bezpečnější, jak o tom vypovídaly paní Pavlína s paní Věrou:

„Řekla bych, že se tady cítím víc bezpečněji, než když jsem dělala na chirurgický ambulanci, tam jsem v noci nevěděla komu otevíram a tady vim s kým jsem v práci.“ (Pavlína)

„V tý věznici nám to přijde bezpečnější než na běžným oddělení v nemocnici, kde návštěvy sou pomalu já nevím vod rána do večera, přijde tam kdokoliv kdykoliv, tak vlastně v tý věznici sme pořád tak ňák hlídaný a ten odsouzený tam není nikdy sám.“ (Věra)

Prostředí totální instituce působí na každého jednotlivého zaměstnance a má také bezpochyby vliv na jeho individuální utváření identity. Ačkoliv je vězení většinou společností vnímáno s velmi negativním zabarvením, tak z výsledků mnou prováděných rozhovorů vyplývá, že některé dotazované více vnímají vliv prostředí totální instituce na vlastním sebeutváření, jiné, které již jsou s tímto povoláním natolik sžité, tento vliv již nepocítují, ale ve všech případech hovoří o této pracovní pozici s pozitivními konotacemi. Vězení může představovat zvláštní typ instituce, která je charakteristická mnohými opatřeními ve formě kontrol, pečidel, bzučáků a mříží, zároveň ale může fungovat i jako pracovní místo plné rutiny a stereotypů. V obou případech však toto prostředí poskytuje svým zaměstnankyním v pozici zdravotních sester pocit bezpečí a jistoty.

4.2 Pojetí autority

Zdravotní sestry v mužské věznici jsou ve styku s odsouzenými prakticky každý den a po celý den. Jejich pracovní náplní jsou nejen administrativní úkony, ale především interakce s odsouzenými pacienty. V rámci této náplně musí s vězni zkonzultovat jejich stav a provést základní prohlídku. Mnohé úkony, které jsou jimi vykonávány, vyžadují spolupráci ze

strany vězňů. Mezi tyto praktiky patří například různé prohlídky, měření teploty, odběry krve a jiné. Ke spolupráci ze strany odsouzených, je nutné, aby zdravotní sestry vnímali jako autoritu a podvolili se jejím požadavkům. Proto se v následující části budu věnovat tomu, jak zdravotní sestry vnímají svoji autoritu, co to pro ně vůbec znamená „mít autoritu“ a jak si tuto autoritu vůči odsouzeným snaží získat, popřípadě i následně udržet.

4.2.1 Vnímání autority

Všechny dotazované tvrdí, že mají před vězni vybudovanou určitou autoritu, která je nezbytná k vykonávání většiny jejich pracovních úkonů. Protože si jsou zdravotní sestry vědomy své minoritní pozice žen v mužském vězení, tak jako projev autority vnímají, když komunikace s odsouzenými probíhá bez konfliktů a bez sexuálních narážek, v rovině zdravotní sestra – pacient, jak o tom vypovídala paní Magda:

„Musela jsem si teda zvyknout na takový ty samozřejmě, že jo, že žena ve věznici kde jsou i spousty chlapů co jsou bez bez žen, tak jsem si musela zvyknout na takový ty různý jejich úlety, nebo na takový ty jejich narážky, ale pak už jako, naučila jsem se k tomu nějaký obranej postoj a dobrý. Musí to člověk přecházet. Někdy samozřejmě musí zareagovat, když jsou přídržlí, tak to samozřejmě musí zareagovat, protože to oni musí poznat tu autoritu, že já jsem ta, ze který si legrácky dělat nebudou a nebo nebudou dělat různý srandičky a narážky sexuální.“ (Magda)

Vězeňské zdravotnické zařízení je poměrně hektické pracoviště, kde je neustále velké množství objednaných pacientů k lékaři, proto, aby probíhaly prohlídky a kontroly co nejefektivněji, je potřeba, aby se odsouzení řídili pokyny zdravotních sester, a aby respektovali jejich požadavky. Pokud jsou tyto faktory naplněny, tak je to zdravotními sestrami vnímáno jako projev uznání jejich autority. Ke spoustě úkonů je zapotřebí spolupráce odsouzených, proto jako projev uznání jejich autority vnímají ochotu spolupráce ze strany vězňů, jak uvádí paní Petra:

„Někdy ten toxikoman, když má rozpíchaný ty žíly, tak je to opravdu problematický, ale snažíme se a spolupracujou, že třeba řeknou: setříčko je, tady by to mohlo jít, nebo to já si napařím ruce. Jo? Já si vážně nemůžu stěžovat, že by někdo byl arogantní a v tomhleto smyslu.“ (Petra)

Zdravotní sestry v prostředí totální instituce sami sebe vnímají jako autoritativní vůči vězňům. Je to dáno tím, že ve většině případů celý průběh komunikace s odsouzenými probíhá v jejich režii, pacienti je poslouchají, spolupracují s nimi a mnohdy jim vycházejí i vstříc.

Avšak mnohdy se zde autorita projevuje především instrumentálně, čehož si jsou vědomy zdravotní sestry, které zde hovoří o účelovém jednání. Zdravotní sestry zde vnímají své postavení jako dominantní zejména z toho důvodu, že odsouzení přišli sami za nimi a něco od nich potřebují. Tento vztah s odsouzenými chápou ve smyslu „něco za něco“. Pokud odsouzení budou uznávat jejich autoritu a chovat se k nim slušně, tak ony se budou snažit udělat maximum proto, aby mohly splnit jejich požadavky, což lze spatřovat ve výpovědi paní Evy a Magdy:

„Nebrat si všechno, co tam řeknou, ale opravdu jako vnímat, protože maj tendence k účelovému jednání a jsou tam takový prostě, že člověk... je dobrý, když to člověk prostě pozná, protože tam choděj, choděj tam simulovat, že nechtěj jít do práce, nebo do školy mladiství a tak.“ (Eva)

„Tam jsou lidi, který venku nikdy nepracovali, že jo. A Vy si myslíte, že budou pracovat ve věznici? Takže to je ono, to je to účelový jednání... že najednou bolí břicho, když břicho, tam lékař nic nenajde, tak druhý den bolí rameno. Když rameno je v pořádku, třetí den bolí zas něco jinýho, no a on takhle nejde jeden den do tý školy, druhý den nejde do školy, nebo do práce a ono se to takhle nastřádá, no. Takže to účelový jednání je tam hodně. A to je právě na tu psychiku to rozeznat, že jo.“ (Magda)

Z výše zmíněného je zřejmé, že ve většině případů je autorita zdravotních sester v mužské věznici legálního charakteru, dle klasického

pojetí Maxe Webera, kdy Max Weber vnímal autoritu jako panství, které rozdělil na tři základní typy. Na tradiční, charismatické a legální. Tradiční je takové, jenž vyplývá z posvátnosti tradice, kdy je nutné poslouchat osobu, která tuto autoritu zdělila. Opačným typem může být autorita, jež vychází z jedincova charisma a spočívá tedy konkrétně právě na jeho osobě. Posledním typem je legální panství, kdy veškerá platnost příkazů je zdůvodněna systémem racionálních pravidel, která byla k tomuto účelu vytvořena. Veškeré rozkazy mají závaznou platnost, pokud jsou směřovány od osoby, jenž je podle těchto pravidel k tomu kompetentní. Každý nositel této autority je legitimován systémem racionálních norem. Sluší se zde poslouchat normy, nikoliv osobu (Weber 1997: 63).

Právě tento typ legálního panství lze spatřovat ve vztahu zdravotní sestry – odsouzený. Kdy dotazované vypovídaly, že se setkávají i se sexuálními narážkami ze strany odsouzených, kdy na ně verbálně „útočí“ ze svojí dominantní maskulinní pozice. K tomu ale dochází ve většině případů pouze mimo prostředí zdravotního střediska. Například na dvoře, kdy zdravotní sestry procházejí společným otevřeným prostorem, který si lze představit jako hřiště, kde se volně pohybují odsouzení pod dohledem jednoho, či dvou dozorců. Jakmile ale odsouzení vstoupí do ordinace, tak ve většině případů se dobrovolně podvolí autoritě zdravotní sestry. Přitom je to ta samá žena, která procházela po dvoře a na kterou měl odsouzený sexuální narážky. Je tedy zřejmé, že v prostředí zdravotnického zařízení může zdravotní sestra snáze působit na odsouzeného svojí legální autoritou.

4.2.2 Získávání autority

Významný faktor, který se jeví jako klíčový v získávání autority zdravotních sester, je přítomnost dozorce. Dozorce na první pohled nehraje v interakcích v ordinaci žádnou úlohu. Odsouzeného do ordinace nevede, žádným způsobem ho neusměrňuje v chování (pokud si to samozřejmě nežadá mimořádná situace) a nekomunikuje ani s ním a ani se sestrou.

Dozorci směrem ve vztahu k odsouzenému působí jako hlavní autoritativní činitel, kterého musí během celého svého vězeňského pobytu poslouchat. Zdravotní sestry s dozorcí samozřejmě ve velké míře komunikují, ale většinou pouze telefonicky, nebo bez přítomnosti odsouzených. Pokud se jedná o „standardní situaci“, kdy odsouzený přijde do ordinace kvůli nějakým zdravotním komplikacím, tak dozorce funguje pouze jako tichý doprovod. Veškerá komunikace probíhá pouze mezi sestrou a odsouzeným pacientem, následně pak i s lékařem. V této komunikaci bývají těmi dominantními zdravotní sestry a právě jim je projevována autorita. Ale i přes tuto skutečnost si zdravotní sestry dobře uvědomují přítomnost dozorce a jeho vlastní autoritu. Dozorci ačkoliv na první pohled nic aktivně nečiní, tak přesto naplňují svoji funkci v síti vztahů, což je dáno vnějším uspořádáním a disciplínou, jak o tom hovoří Foucault: „V disciplíně jsou prvky vzájemně zaměnitelné, poněvadž každý se definuje místem (...). Disciplína je umění postavení, technika pro transformaci uspořádání. Individualizuje těla prostřednictvím jejich lokalizace, která je nikam nezasazuje, nýbrž rozmisťuje a nechává je cirkulovat v síti vztahů“ (Foucault 2000: 212). Pod záštitou dozorcovi autority tak mohou zdravotní sestry lépe uplatňovat svoji vlastní autoritu, jak o tom vypovídá paní Kristýna, když hovoří o odsouzených:

„Tak jako oni moc dobře už ví, co si ke mně můžou dovolit a co zase ne. To už hned jak tam člověk přijde, tak si musí stanovit s nima určitý meze, který už není možný překročit a oni to musej respektovat. A už ty co tam choděj častěji, tak s těma už vim jak na ně a jak je trochu usměrnit, kdyby jako to, ale tak ono když už by to nešlo, tak sou tam ti naši kluci dozorský a ty jim to hned vysvětlí.“ (Kristýna)

Kromě výše zmíněného si zdravotní sestry získávají autoritu mezi vězni konkrétními praktikami, které každodenně vykonávají. Mezi takové praktiky lze zařadit například potlačení jejich ženskosti a femininních projevů, které se mohou týkat jejich vzezření, verbálního, či tělesného projevu, což lze spatřovat ve výpovědi paní Kateřiny:

„Tak já vim že kdybych se třeba nahla přes stůl, že by ho to mohlo zbytečně provokovat a že by mohl mít nějaký narážky, jako že to. Tak to já se

radši zvednu a ten stůl si obejdu aby si jako nemyslel, že se před nim nějak nakrucujua vim, že on pak bude v klidu a všechno bude nejspíš probíhat tak normálně, hlavně ho nevyprovokovat jako zbytečně a by pak mohl bejt přídrzlej.“ (Kateřina)

Zdravotní sestry se při kontaktu s odsouzenými snaží být za všech okolností v klidu a nad věcí. Je to dáno tím, že mnohdy přicházejí do styku s poměrně agresivními a rychle výbušnými jedinci, kteří snadno rozpoutají konflikt. A tak svůj klid a zdánlivou vyrovnanost, kterou se snaží působit chápou, jako jejich pozitivní vlastnost, kterou odsouzení mnohdy postrádají. A tak se z této své vlastnosti snaží vytěžit maximum, jak o tom vypovídá paní Pavlína:

„Tak jako někdy je to hodně náročný, že už by se mi na ty lidi chtělo křičet, ale já se přece nesnížím na úroveň nějakýho výbušnýho jako to. Furt jsem ta zdravotní sestra a neměla bych lidi kárat, ale pomáhat jim. Tak se vždycky snažím zklidnit a čím on víc jako vypadá, že bude startovat, tak já sem na něj milejší a nedávám to jako na sobě znát.“ (Pavlína)

Zdravotní sestry se snaží nejen zachovat si svůj klid během interakce s pacienty, ale zároveň se snaží být milé, jak již naznačuje výpověď paní Pavlíniny. Tím, že budou na odsouzeného milé, očekávají, že oni oplátkou za to, nebudou agresivní, budou naopak spolupracovat a budou uznávat jejich autoritu v prostředí vězeňského zdravotnického zařízení. Tímto způsobem si získává autoritu mezi odsouzenými například paní Petra:

„Když třeba startuje, začne bejt arogantnější a zvyšuje hlas a hádá se s tím doktorem, že jo a takovýhle, tak to vždycky tak ňák přes ten počítač vždycky tak koukneme, usměju se na něj, on se usměje na mě a to úplně vidíte jak ten člověk najednou zjihne jako jo a zase s tím doktorem jedná úplně jinak. Nebo někdy jako zakroutim takhle tou hlavou, jako že se divim co se děje. A někdy už, někdy už máme jak na koho ňákej ten figl, víme třeba že jo jak se k němu chovat nebo to a berou nás.“(Petra)

Zdravotní sestry mnohdy nabývají dojmu, že mají větší autoritu, než samotní lékaři. Je to dáno tím, že jsou ve styku s odsouzenými častěji, než lékaři a mohou tak na vzájemném vztahu s odsouzenými pracovat. Mnou dotazované respondentky si uvědomují, že je jednodušší být agresivní na někoho, koho neznáte, než na člověka, který je na Vás milý a snaží se Vám pomoci. Proto se zdravotní sestry snaží být milé, usmívat se a povídat si s odsouzenými. Tyto konkrétní praktiky vedoucí k získávání autority lze pozorovat již v předešlé výpovědi paní Petry, ale i ve výpovědi paní Věry:

„Když oni si nemůžou vybrat s kým budou na cele, s kým budou trávit den a s kým se budou bavit. Mnohdy sou tam, že to tak jako řeknu normální lidi a sou denodenně ve styku s chlapama, co sou přisprostlý a agresivní a třeba si nemaj ani s kým normálně popovídat, tak přijdou za náma. A to jako kolikrát vidíte, jak voni při tom mluvení jako pookřejou a už i zjistí, že je ta hlava tak nebolí. Tak potom dou za tím doktorem a řeknou: No já sem se včera zapsal, že mě bolela hlava a už sem tady dnes mluvil se setřičkama a už sem zjistil že už je to lepší. Tak jako ten doktor to tak jako veme a je rád, že mu nemusí provádět nějaký zbytečný vyšetření, kdyby se snažil simulovat, ale že to řekne na rovinu.“ (Věra)

Zdravotní sestry v prostředí mužské věznice si plně uvědomují svou autoritu mezi vězni. Z výše zmíněného je zřejmé, že autorita jim není projevována vždy a za všech okolností, proto využívají konkrétní praktiky, jenž vedou k získávání autority a jejímu následnému udržování. Zdravotní sestry se snaží během interakce s odsouzenými chovat do jisté míry profesionálně a potlačovat svoji ženskost, ale zároveň usilují o vytvoření příjemného vztahu s odsouzeným, protože tímto lepším vztahem si získají vůči odsouzeným autoritu. K potlačování své ženskosti a utváření lepšího vztahu využívají konkrétní praktiky. Konkrétní projevy potlačování femininních znaků lze spatřovat především v jejich tělesném projevu a pohybu. Praktikami, které směřují k utváření vzájemného vztahu s odsouzenými, můžou být zachování si klidu, schopnost vyslechnout, ale třeba také jen úsměv, nebo udivené zakroucení hlavou.

5. ZÁVĚR

Prostory vězení jsou oddělené a izolované od většinové společnosti. Jedná se o totální instituci, která je charakteristická přesnými pravidly a přísnými nařízení. Jsou zde tak pod neustálým dohledem a kontrolou nejenom samotní odsouzení, ale i veškerý zaměstnanecký personál. Dalším specifikem tohoto prostředí je fakt, že jedná o převážně mužský prostor, kde všichni odsouzení a velká část personálu jsou muži. V tomto prostředí jsou ale zaměstnány také ženy, které přicházejí s vězni každodenně do styku a musejí si mezi nimi získat určitou autoritu, aby odsouzení respektovali jimi nastolená pravidla. Zároveň jsou nuceny se určitým způsobem vyrovnat s prostředím totální instituce a najít si v něm své místo.

Povolání zdravotní sestry v mužské věznici lze nahlížet dvěma možnými přístupy. Z prvního hlediska je lze vnímat jako specifické zaměstnání, které je charakteristické velkým množstvím pravidel a nařízeních, jež je bezpodmínečně nutné dodržovat. Zdravotní sestry si jsou vědomy velmi vysokých nároků, jež jsou na ně kladeny. Je nutné aby veškeré praktiky, které vykonávají byly kontrolovány a stejným způsobem jsou povinny kontrolovat i dění kolem sebe. Musí být obezřetné v tom, jak jednotlivé pracovní úkony provádí, jak se pohybují, jakým způsobem se vyjadřují a jak se chovají k odsouzeným. Na druhé straně může být toto povolání chápáno jako každé jiné, které naopak oproti zaměstnání ve standardním zdravotnickém zařízení, přináší mnoho výhod a benefitů.

Oba výše zmíněné přístupy lze spatřovat ve výpovědích dotazovaných respondentek. Přičemž všechny hodnotí svoji pracovní pozici vesměs kladně. Zmiňují pozitiva i negativa, jež jim tato práce přináší. Co se týká utváření své vlastní identity, tak se všechny shodují v tom, že ačkoliv se jedná o prostředí věznice, tak stále je to pro ně vztah zdravotní sestra – pacient. Aby jejich vztah s odsouzenými na této rovině fungoval, tak si vytvářejí určité obranné mechanismy, kdy se cíleně vyhýbají získávání informací o důvodu odsouzení jednotlivých vězňů. To jim umožňuje udržet si identitu nezaujaté zdravotní sestry pečující o své pacienty. A ačkoliv by se to mohlo jevit jako nelogické,

tak všechny konverzační partnerky racionálně vysvětlují, z jakého důvodu vnímají svoji práci ve vězeňském prostředí jako bezpečnější v porovnání s prací ve standardním zdravotnickém zařízení. Práce v prostředí totální instituce pro ně představuje jistotu, stabilitu pravidel a zajišťuje jim do velké míry pocit bezpečí, což má také značný vliv na budování jejich osobní identity.

V neposlední řadě se ve své práci zaměřuji na problematiku získávání a udržování autority. Z výpovědí respondentek je zřejmé, že ony samy vnímají svoji pozici vůči odsouzeným jako autoritativní. Na konkrétních příkladech popisují co pro ně znamená mít autoritu. Autoritavně se cítí v momentech, kdy komunikace s odsouzenými pacienty probíhá bez konfliktů, bez sexuálních narážek a když vězni se sestrami spolupracují. Zároveň je však možné na různých případech pozorovat kdy a jakým způsobem dochází k narušování této autority. Těchto okamžiků si jsou i samy zdravotní sestry vědomy, proto se jim snaží svým přístupem, chováním, vystupováním a mluvou cíleně vyhýbat.

Hlavním cílem mé práce bylo objasnit, jakým způsobem si zdravotní sestry utvářejí identitu a autoritu v mužské věznici. Na základě analýzy dat, získaných z rozhovorů, jsem dospěla k závěru, že identita zdravotních sester je značně formována prostřednictvím totální instituce a to jak z negativního hlediska v pojetí neustálé kontroly sebe sama i svého okolí, tak i v pozitivním smyslu, kdy jim práce ve vězení zajišťuje pocit bezpečí. Zdravotní sestry samy sebe vnímají jako autoritativní, ale zároveň si uvědomují, že jejich autorita není něco stabilního a předem daného. Jejich autorita se neustále dynamicky proměňuje, proto ji musí nejenom náročně budovat, ale následně si ji i udržet konkrétními praktikami.

Výše prezentované výsledky představují zkušenosti a názory pouze jedné specifické skupiny účastnic z prostředí totální instituce. Všechny dotazované se znaly a fungovaly po určitou dobu ve stejném vězeňském zařízení, takže jejich výpovědi mohou být tímto kontextem značně ovlivněny. Tohoto omezení jsem si plně vědoma a je pravděpodobné, že perspektiva zdravotních sester z jiného vězeňského prostředí by mohla být zcela odlišná. Zejména vezme-li v potaz značná specifika u různých typů věznic. Ve své

práci jsem se však nesoustředila na reprezentativní závěry, ale na autentické osobní výpovědi jednotlivých zdravotních sester.

6. LITERATURA

- Bauman, Zygmunt. 2003. *Svoboda*. Praha: Argo
- Blake, E. Ashforth, Mael, Fred. 1989. Social Identity Theory and the Organization. *The Academy of Management Review*, Vol. 14, No. 1
- Bourdieu, Pierre. 1998. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, nakladatelství univerzity Karlovy
- Caughey, L. John. 1980. Personal Identity and Social Organization. *Ethos*, Vol. 8, No. 3
- Creswell, W. John. 2007. *Qualitative Inquiry and research design*. London: Sage Publications
- Disman, Miroslav. 2009. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Dobrovská, Dana. 2005. „Identita a autorita v elektronické komunikaci učitelů a studentů“. In Vališová, Alena, Bratská, Mária, Sliwerski, Boguslaw a kolektiv autorů. *Relativizace autority a její dopady na současnou mládež*. Praha: ISV s.r.o.
- Foreman, Peter, Whetten, A. David. 2002. Members' Identification with Multiple-Identity Organizations. *Organization Science*, Vol. 13, No. 6
- Foucault, Michel. 2000. *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin
- Geist, Bohumil. 1992. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing
- Goffman, Erving. 1991. *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Doubleday Anchor
- Goffman, Erving. 1999. *Všichni hrajeme divadlo: Sebe prezentace v každodenním životě*. Praha: Nakladatelství studia Ypsilon
- Goffman, Erving. 2003. *Stigma. Poznámky k problému zvládnutí narušení identity*. Praha: Sociologické nakladatelství
- Harrington, Austin a kol 2006. *Moderní sociální teorie. Základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál
- Hendl, Jan. 1999. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum

- Jandourek, Jan. 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál
- Kaufmann, Jean-Claude. 2010. *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické Nakladatelství
- Maříková, Hana, Petrusek, Miloslav, Vodáková, Alena. 1996. Praha: Vydavatelství Karolinum
- Merton, K. Robert. 2000. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství
- Mills, Ch. Wright. 2002. *Sociologická imaginace*. Praha: Sociologické nakladatelství
- Murphy, F. Robert. 2010. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství
- Nedbálková Kateřina. 2003. Má vězení střední rod? aneb Maskulinita a femininita ve vězeňských subkulturách in *Sociologický časopis*, Vol. 39, No. 4: 469–486
- Sak, Petr. 2005. „Faktory vedoucí k erozi autority v současné společnosti“. In Vališová, Alena, Bratská, Mária, Sliwerski, Boguslaw a kolektiv autorů. *Relativizace autority a její dopady na současnou mládež*. Praha: ISV s.r.o.
- Salk, E. Jane, Shenkar, Oded. 2001. „Social Identities in an International Joint Venture: An Exploratory Case Study“. *Organization Science*, Vol. 12, No. 2
- Strauss, Anselm, Corbinová, Juliet. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert
- Surynek, Alois, Komárková, Růžena, Kašparová, Eva. 2001. *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press
- Šubrt, Jiří. 2001. „Dramaturgický přístup Ervinga Goffmana.“ *Sociologický časopis* (37): 241-249
- Šubrt, Jiří. 2005. „Několik poznámek o problému autority z pozic sociologické teorie“. In Vališová, Alena, Bratská, Mária, Sliwerski, Boguslaw a kolektiv autorů. *Relativizace autority a její dopady na současnou mládež*. Praha: ISV s.r.o.
- Vališová, Alena. 2004. *Jak získat a neztratit autoritu. Aneb proč má maminka vždycky pravdu*. Praha: ISV s.r.o.

Weber, Max. 1997. *Autorita, etika a společnost*. Praha: Mladá fronta

Weber, Max. 1998. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenh

Internetové zdroje:

Jedlička, Miloslav. 2013. *Jak se kdysi sedělo... historický pohled na vězeňství* [online]. Dostupné z <http://kriminalistika.eu/kuriozity/vezeni.html>

Kýr, Aleš. 2010. *Historie vězeňství* [online]. Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <http://vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacniservis/historie-104/historie-vezenstvi>

7. RESUMÉ

Prisons are utter institutions, which are the most often associated with male element by broad public. The fact is that there exists health care in prisons, which is largely practised by women. The aim of my thesis is to find ways in which nurses are forming their own identity and how do they gain respect for prisoners in male jails. The qualitative survey was used for mentioned detection in form of deep interviews with chosen (female) respondents.

The whole thesis is divided into three key parts. First of them is solely theoretical. In the theoretical part is introduced commencement of prison service in historical context and its gradual transformation up to today. Afterwards, sociological terms in depth are explained, e.g. identity and authority of an individual. From theoretical part, I gradually pass to methodology, where I closely specify aims of the thesis, I also outline research questions, characterize examined sample of nurses and after that I introduce techniques of survey, collection of information and last but not least I introduce ethical conditions of the study. In the third chapter results are presented.

Professional nurses in male prison can be considered by two possible stances. From the first point of view, thier job can be contemplated as a specific employment which is characterized by a large number of rules. On the other hand, this occupation can be understood as any other job, which brings many advantages. But respondets always want to preserve identity of a detached nurse. Although, it is all about prison environment, nurses always see relationship nurse – patient. From respondets' responses is evident, that they perceive their position towards prisoners as authoritative. They feel authoritatively in moments when communication with convicted patiens is running without conflicts, without sexual innuendos and when prisoners cooperate with nurses.

8. PŘÍLOHA

Otázky k rozhovorům:

- 1) Jak dlouho děláte zdravotní sestru?
- 2) Co jste vystudovala za školu?
- 3) Jak dlouho pracujete na pozici zdravotní sestry ve vězení?
- 4) Jaká zaměstnání předcházela této Vaší pracovní pozici?
- 5) Jak jste se dozvěděla o pracovní pozici ve vězení?
- 6) Jak vypadaly Vaše začátky na této pozici?
- 7) A jakým způsobem probíhalo zaučování?
- 8) Jakým způsobem se změnila náplň Vaší práce od doby, kdy jste nastoupila až do současnosti?
- 9) Jakým způsobem se liší Vaše nynější pracovní náplň s předchozími, a nebo i s budoucími zkušenostmi?
- 10) Pociťujete na této pozici větší pocit zodpovědnosti?
- 11) Jak byste porovнала práci ve věznici, s prací mimo v porovnání po psychické nebo po fyzické stránce?
- 12) Co Vás na této pozici překvapilo?
- 13) Jak se cítíte ve vězeňském prostředí?
- 14) Jak vypadá Váš běžný pracovní den?
- 15) Jak často přicházíte s odsouzenými do styku?
- 16) Jakým způsobem probíhá kontakt s odsouzenými pacienty?
- 17) Jakou roli hraje dozorce během Vašeho kontaktu s odsouzeným?
- 18) Jak vnímáte svůj přístup, nebo postoj k odsouzeným?
- 19) Cítíte odlišný přístup ze strany odsouzených v porovnání s pacienty mimo vězeňské prostory?
- 20) Jak probíhá spolupráce ze strany odsouzených?

- 21) Jakým způsobem vnímáte svoji pozici vůči odsouzeným?
- 22) Vnímáte svoji autoritu vůči odsouzeným?
- 23) Jakým způsobem je Vám tato autorita projevována?
- 24) Cítila jste se někdy v nebezpečí?
- 25) Jak celkově vnímáte a hodnotíte svoji pracovní pozici?